ئاڵوگۆڕی کولتوری یان کەلاخستن و توانـــدنەوە و داســـەپاندنی کولتوری.. مەحمود چاوەش

مەبەست لەم نووسینە شیکارێکە بۆ تێگەی (چەمکی) ئاکولتوراتسیۆن (Akkulturation). ڕەگی ئەم وشەیە لە لاتینیەوە وەرگیراوە و واتای بردن بۆ نێو کولتووری خۆیی دەگەیەنێت. ئەم تێگەیە پێناسەیەکی دیاریکراوی نییە، لێ چەند دەستەواژەیەکی لەخۆگرتووە، کە فرە مانا و ئاڵۆزن، پێکهاتەکانی لە ناوەڕۆکی دەستەواژەکەدا بەئاشکرا دەرناکەون. ناوەڕۆکەکانیان گەلێک مەبەست یان باشتر بڵێین ستراتیجیی جیاواز لەخۆدەگرن. هەندێ جار بە ئاڵوگۆڕی کولتووری پێناسە دەکرێت، بە مانای هاوردنە ناو کولتوورەوە، واتـە پێکهاتە کولتورییەکان دەبنە ئاڵوگۆڕی کولتووری و سودێکی دوولایەنە بە هەردوو کولتوورە جیاوازەکە دەبەخشن (یان ئەم ئاڵوگۆڕە لە نێوان چەند کولتوورێکی جیاوازدا ئەنجامدەن). گەلێک لە کولتوورەکان نەزدیکی یەکدیبوون و کاریگەری دوولایەنەیان هەبووە و ئاڵوگۆڕی کولتووریان بەسەردا هاتووە و بەردەوامیش دەیانبێت. ئەم تێکەڵە کولتوورییە لە ڕاستیدا سوود بە ناوەڕۆکی کولتوورەکان دەگەیەنێت. تاك یان گروپێک، تەنانـەت ئێتنییەك دەتوانێت خۆی لەگەڵ ئەم پێکهاتە کولتووریانەدا بگونجێنێت و بشیانکاتە بەشێک لە شێوازی ژیانی کولتووری خۆیی. بەم شێوەیە دەتوانین ئاکولتوراتسیۆن وەک بەتێگەکردنی (بەچەمککردنی) ڕەوشێکی نێومر□قی بناسێنین.

ئەم تێگەیە لە لایەن گەلێك زاناوە شیکار کراوە. هەندێك لە زانایانی ئێتنۆلۆژی، وەك ڕیشارد تورنڤاڵد (1)، ئەم ئاڵوگۆڕە کولتوورییە وەک پڕۆسەیەکی فێربوون دەنرخێنن، لەتەك ئەم ئاڵوگۆڕەشدا کارەکتەری کەسی یان گروپێک لە گۆڕانێکی هەمیشەیی و بەردەوامدان. ئاکولتوراتسیۆن ل□□□دا بە مانای چۆڕاندنە ناو یان بردنە ناو کولتووری خانەخوێی دێت. ئاماژەکردن بەم وشەیە دەمانگەڕێنێتەوە بۆ پڕۆسەی خۆگونجاندن یان خۆسازدانی تاکێك یان گروپێکی کۆمەڵایەتی ل□ نێو کولتوورێکی نامۆدا یان سازاندنی تاکێك یان گروپێك بە داب و ترادیسۆنی کولتوورەکەی خۆی، کە هەندێجار هەنگاودەنێت بەرەو کەلاخستنی کولتووری (مارگینالیزەکردن)ی کولتووریانەی تاکەکەس یان گروپێك. ئەمەش جۆرێك لە دوور□ پەرێزی دەگەیەنێت، بۆ نموونە خێڵەکیزەکردنی تاکەکەس ل□ نێو جوڵانەوەیەکی

خەڵکیدا (ئەندامبوون لە نێو خەڵکێکی تایبەتیدا، کە ئەندامەکانیان لەنێو خۆدا لەقاڵب دەدەن هەر بۆ جۆرێک لە دوورە پەرێزی و کەلاختنی کولتووری دەنرخێندرێت. ئاکولتوراتسیۆن سەرجەمی بەها کولتوورییەکان لەخۆدەگرێت، ئەمەش لە ڕوونیگای بەهاکولتوورییەکانی (ئەخلاقخوازی) وەك نەریت و ڕەفتاری ئاکاری، نرخاندن، ڕەوشت، زمان، ئایین/باوەڕ و تەکنەلۆژیا.
ئاکولتوراتسیۆن فرەمانایە و لە هەر بوارێکی زانستیشدا یان تێگەی زانستیدا پێناسەی جیاوازی بۆ دەکرێت. بەشێوەیەکی گشتی لە بوارە زانستییەکانی سۆسیۆلۆژی (Soziologie) و هاوتا بەرامبەر پسیکۆلۆژی (Psychologie) و پەداگۆگی (Pädagogik)دا بەهای زیاتری لەخۆگرتووە، ئەوە بە بەراورد لەتەك زانستەکانی تردا. لە زانستەکانی ئەنترۆپۆلۆژی (Anthropologie) و ئەتنۆلۆژی (Ethnologie)دا ئەم زاراوەیە بۆ ئاڵوگۆڕی کولتووری و ڕووبەڕووبوونەوە یان بەیەکگەیشتنی دوو کولتووری جیاواز بە یەکتر دادەنرێت، کە لەم بوارەدا ئاڵوگۆڕە کولتوورییەکان بەشێوەیەکی پۆزەتیف دەنرخێندرێن، نمونەی ئەم ئاڵوگۆڕەش پەنابەرانی دەڤەری ئەمڕۆیە لە ئەوروپا و وڵاتانی تردا، کە بە شێوازێکی ئیندیڤیدوەڵ لە پڕۆسەی فێربوندا خۆیان لە گەڵێك لایەنی هزری و کۆمەڵایەتییەوە پێگەیاندووە.
گەر لە لایەنی دروونناسی کۆمەڵایەتییەوە (سۆسیالپسیکۆلۆژییەوە) بڕوانینە ئەم تێگەیە، ناساراوترین و بەناوبانگترین زانا لەم بوارەدا جۆن ڤیدەپ بێرییە. لە ئەنجامی توێژینەوەکانی جۆن ڤیدەپ بێری (2)(John Widdup Berry) چوار ستراتیژی بۆ ئەم تێگەیە بەدەست دەهێنێن، کە تێیاندا کولتووری زاڵ و زۆرجار زۆرینە بەرامبەر کولتووری کەمینە و ژێردەست ئاڵوگۆڕە کولتوورییەکان هاوسەنگ و یەکسان مامەڵەیان لەتەکدا ناکرێت، زیاتر کەلاختنی کولتووری و هەندێجار ڕووە و سنوری تواندەوەی کولتووری تێیدا بەئەنجام دەگەیەنرێن: جۆن بێری ستراتیجییەکان بەم شێوەیەی خوارەوە ڕووندەکاتەوە:

1. خۆگونجاندنی کولتووری (Integration)، واتە پێکهاتە کولتوورییەکانی خانەخوێ دەپارێزرێن و پەیوەندییەکان لەتەك کولتوورە زاڵەکەشدا دەهێڵرێنەوە.
2. دابڕین یان وەدەرنانی کولتووری (Segregation)، واتە پێکهاتە کولتوورییەکانی خانەخوێ دەهێڵرێنەوە و پەیوەندی بە کولتوورە زاڵەکەوە نەفی دەکرێت. ئاڵوگۆڕ لەتەك کولتوورە

زاڵەکەدا بەئەنجام ناگەیەنرێت.

3. تواندنەوەی کولتووری، هاوشێوەیاندن بەخۆ یان وەرگێڕینی کەسێتی (Assimilation)، واتە دەستبەرداربوونی پێکهاتە کولتوورییەکانی خانەخوێ و ئاڵوگۆڕ لەتەك کولتووری زاڵەکەدا بە شێوەیەکی ئەوتۆ بەردەوام دەبێت، کە کولتووری خۆیی لە کولتووری زاڵەکەدا دەتوێنرێتەوە. ئەم پڕۆسەیە بەشێوەیەکی زۆردارەکی و هەندێجار بە شێوەیەکی ڕەگەزپەرستیانە بەئەنجام دەگەیەنرێت. مێژووی کورد لەوانلەو پڕە لە هەوڵەکانی پڕۆسەی تواندنەوەی کولتووری لەلایەن کولتوورە زاڵەکانی ئەرەبی، فارسی و تورکی، کە ئەمانیش بە کولتوری خێڵەکی سوننەتیی ئیسلامەوە پەیوەندیداربوون و بەردەوامیشن.

4. کەلاخستن، وەدەرنان یان وەلاونانی کولتووری (Marginalisierung)، ئەرکەکانی کولتووری خانەخوێ بەئەنجام دەگەیەنرێن و زۆر بەکەمی پەیوەنیی لەتەك کولتووری زاڵەکەدا ڕوودەدات، ڕەنگە ئەم ستراتیژییە بە گێتۆکردنیش / لەبازنەدان ناوزەد بکرێت.

ئەم چوار ستراتیجییەکەی جۆن ڤیدەپ بێریە، کە لە تەواوی جیهاندا لە توێژینەوە سۆسیۆلۆژی و زانستەکانی تردا بەکار دەهێنرێن و سودیان زۆر لێوەرگیراوە

بێگومان پێناسەی ئەم تێگەیە لە ڕوانگەی زانستەکانی تریشەوە کراوە و بۆتە بەشێکی دانەبڕاو لە مێژووی کۆچبەری و گۆڕانە کەسییەکاندا، کە هەندێجار بۆتە هۆکاری گۆڕانکاری تەواوی کەسی و ونکردنی کەسایەتی لە ئەنجامی پڕۆسەی ئاڵوگۆڕە کولتوورییەکانەوە.

ئەم نووسیندا زیاتر گرنگی بە ستراتیژیی ژمارە 3 و 4 دەدات، کە سەپاندن و تواندنەوە و کەلاخستنی کلتوری لەخۆدەگرن.

جا کە کولتوورەکان ئاڵوگۆرەکی دروست لەتەك یەکدا بەئەنجام نەگەیەنن و ببنە کولتووری زۆرەملێیی، کولتووری زۆرداری و چەوساندنەوە، سڕینەوەی کەسایەتی تاکەکەنی کۆمەڵگەیەك، تواندنەوەی بەزۆری نەریت و پێشبینی بەهایی و ئەخڵاقخوازی کەمینەیەك، ببێتە سڕینەوەی زەمینەی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی گروپێك، ببنە بەزۆر هێنانە سەر بیروبڕواکانی کولتووری زاڵ بە دیانەتەکانیشیانەوە، ئیدی جێگە بە ستراتیجی ژمارە 1 و 2 نامێنێتەوە، هەروەها نە ئاڵوگۆڕی کولتووری مەبەستدار و ئارەزودار، نە سودی هەمەلایەنەی کولتووری بەرپادەبن. مێژووی کۆلۆنیالیزم نمونەیەکی ئاشکرای سڕینەوەی کولتوورین لەلایەن

کۆلۆنیالیستەکانەوە. فرانتس فانۆن (3) ئەم دیاردەیە بە تەختەنووسی پۆلەکانی فێرگە دەچوێنێت، کە هەموو نووسینەکانی سەری سڕاونەتەوە. فانۆن دەبێژێت، کاتێك کۆلۆنیالیستەکان ئەو وڵاتانەی کۆلۆنەیان کردوون و دواجار بەجێیان هێشتوون، وەك تەختەنوسینە خاڵییەکان لە هەموو بەهایەکی مرۆڤی و مرۆڤدۆستی بەبەرکراون. فانۆن وشەی تابولاڕازا (tabula rasa) بۆ ئەم دیاردەیە بەکاردەهێنێت، بەواتای تەختەنوسەك، کە هەموو وشەکانی سەری تەواو سڕدراونەتەوە. فانۆن پێی وابووە، کە هێزە کۆلۆنیەکان هەموو کولتووری خانەخوێی ئەو وڵاتانەیان وەك نوسینی سەر تەختەنوسەکان سڕیوەتەوە.

گرفتی ئەم تێگەیە لە ناوەڕۆکە مێژوییەکەیدایە، کە بە گەلێك شێواز و بایەخدانی جیاوازیش ڕوون دەکرێتەوە. بە ئاڵوگۆڕی کولتووریەوە، یان هاوردنە ناو کولتووری خۆیی، هەندێک ڕەهەندی سیاسی و ئابوری و لە هەمان کاتدا کۆمەڵایەتیشی پێوە لکێندراوە، بە لایەنێك لە کولتورەکان (کولتوری زاڵ و زۆرینە) سوودبەخش و ئاسانکارییە، بە لایەنەکەی تریش (کولتووری ژێردەست و کەمینە) زیانبەخش و پڕ ناکۆکییە. بێگومان لەم پنتەدا لە ستراتیجی چوارەمی ئەم ئاڵوگۆڕە دەدوێین، کە بە کەلاخستن یان ڕونتر لە تواندنەوەی کولتوریدا خۆ دەبینێتەوە. سوودبەخشەکە لایەنی کولتورە زاڵەکەیە و زیانبەخشیش کولتوری کەمینە و ژێردەست و ڕەچاونەکراوە.

داسەپاندنی کولتووری

داسەپانی کولتووری هەمیشە لە ئەنجامی جەنگ و هێرشکردنەکاندا بەئەنجام دەگەیەنرێت، ئەوەش لە لایەن گەلێك یان دەوڵەتێکەوە بە سەر گەلێکی تر، کە لە بواری دەسەڵات و لۆگیستییەوە لاواز یان کەمینە بوون. ئەم دیاردەیە ئیتر بە ئاڵوگۆڕی کولتووری ناوزەدناکرێت، لە زۆرێک لە ڕەهەندی سیاسی و ئابوری و تەنانەت کۆمەڵایەتیش لەخۆدەگرێت. بە لایەنێك سودبەخش و بە لایەنەکەی تر زیانبەخش. گەر ئەم ستراتیجییە لە مێژووی دەڤەری ئێمەدا شیکار بکەین، زۆر ڕوون و ئاشکرایە، کە داسەپاندنی کولتوری لە ئەنجامی هێرشەکانی بەرفراوانکردنی ئیسلامی لە لایەن ئەرەبەکانەوە بۆ سەر هەموو ناوچەکانی ئێمە بە ئاشکرا ستراتیجی هێرشبەران بووە. لەم شاڵاوانەدا زۆرینەی ئەو شارانەی دەستیان بەسەردا دەگیرا، بەبەرەنگاربوونەوە و هەندێ جاریش بە جەنگ و ڕووبەڕووبونەوەدا ڕادەستی هێرشبەران کراونەتەوە. ئەم هێرشانەش بە شێوازی

سیستماتیکی و پێ وەرانکاری و خوێنڕشتن و زۆرداری ڕویانداوە. بۆ نمونە زۆرینەی زەردەشتییەکان لە ئێران، بەتایبەتی لە ناوچەکانی یەزد، کرمان و تاران ئاوارەکراون و بە شێوەیەکی سیستەماتیکی شوێنەواریان پێهەڵگیراوە. بەر لە پڕۆسەی بەرفرانبوونی ئیسلام لەو ناوچانەدا زۆرینەی دانیشتوانەکەیان زەردەشتی بوون و لە دەرئەنجامی چەوساندنەوە و بەزۆر دەرپەڕاندنیان لە لایەن هێرشبەرانەوە گەیشتۆتە ئاستێك، کە ئێستا نزیکەی 30 هەزار لە باوەڕدارانی زەردەشتی لەو نارچانەدا نیشتەجێ ماون.

خاڵێکی گرنگ لەم پنتەدا نامۆبوونی دانیشتوانی ئەو ناوچانە بووە، بەتایبەتی نامۆبوونی تاکی کورد یان تاکی گەلانی تر بە خودی خۆی و کولتورەکەی، کە لە کۆتاییدا لە لایەن هەر سێ گەلی ئەرەب و فارس و تورکەوە کەلاخراون و کولتوری خۆیان بەسەریاندا داسەپاندوون. گەر ئەمە بە کەلاخستنی کلتوری ناوزەد نەکەین، چما لە وڵاتێکی وەك تورکیادا تەنانەت زمانی دایکی ملیۆنان مرۆڤی کورد قەدەغە کراوە.

ئەم دیاردەیە، کە بەشێوەیەکی سیستەماتیکی کاری تێدا کراوە، بەتە هۆکاری شێواندنی کولتوورەکانی ئەو دەڤەرە، کە لە کولتووری کوردیدا زۆر بە ئاشکرا ڕەنگدەداتەوە. دیارە باسکردنی ئەم دیاردەیە لە لایەنی نووسەرانی کوردیشەوە هەڵسەنگێنراون. بۆ نمونە گەر نووسەر شەرزاد حەسەن باس لەو تێکدان و "خەساندن"ە کولتورییەکان بکات، لە جێگەی خۆیدایە، کە لە کتێبی "کارگەکانی تابووت"دا بەڕوونی باسی ئەم کێشەیەی کردووە. ئەو دەبێژێت:"… لەوەیش کوشندەتر ئەوەیە کە کولتووری هەزار ساڵەی عەرەبی و فارس و تورکی بە هەموو ئەو ستەم و سەینەوە و خەساندنە ڕۆحییەی کە سواری کولتووری ئێمە بووە و ئێستا نەوەستاوە لەو ئێتککردنە و شێواندنە بەردەوامەدا، کە ئێمە بە بەرنامە و پڕۆگرام وەك وانەیەکی پیرۆز دەیخوێنین"(3)

بێگومان ئەم ڕوونکردنەوەیەی نووسەر لە تەك ستراتیجی سێ و چواری جۆن ڤیدەپ بەرییدا دەگونجێت، لە لە ئەنجامی ئەم پرۆسەیەدا نامۆبوون بەرامبەر کولتوری خۆیی بەپرۆگرامکراوە. ئەم پرۆسەی ستراتیجی کەلاخستن و تواندنەوە کولتورییە مرۆڤی کوردیش، تاکی کوردی بەرەو نامۆبوونەکی هەمیشەیی بردووە و دەشیبات، نامۆبوون لە خۆ، لە کولتووری خانەخوێ، تەنانەت زۆرجار لە پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانیشدا. ئەلێکسەندەر دێمانت (Alexander Demandt)(4) لە نووسینی "وەرگرتنێکی ئاشتیخوازانە"دا لەژێر ناونیشانی "چی لەپاش جەنگ دەمێنێتەوە" دەنوسێت: "دەوڵەمەندکردن و فراوانکردنی کولتوری لەو ساتەدا لە ڕێگەی جەنگەوە دەبێتە جێگەی سەرنج، گەر گەلانی بەڕێوەبەری جەنگەکە لە ئاستی شارستانێتیدا ناهاوسەنگ و

جیاوازبن … زۆرینەی ئەرەبەکان لە سەردەمی محەمەددا کەسانی کۆچەری (بەدەوی) بیابانەکان بوون. لە پاش داگیرکردن و زەوتکردنی ناوچەکانی میزۆپۆتامیا، فارس، سوریا و میسر کولتوورە پێشکەوتوکانی ئەوانیان بۆ خۆیان وەرگرتووە و پەرەیان پێداون. بۆ نمونە کەسانی ڕابەر و ڕێنماییکاری دەوری هارونە ڕەشید ئەرەب نەبوون، بەڵکو کەسانی فارس بوون وەك وەزیری گەورەی خۆی بەناوی جەعفەری بارمەکید"(5). لێرەدا زۆر بە ئاشکرا بۆمان ڕوندەبێتەوە، کە ئەرەبەکانی سەردەمی هێرشەکانی بەرفراوانکردنی ئیسلام کولتوورەکانی ئەو دەڤەرەیان بۆ سوودی خۆیان وەرگرتووە و کردویانەتە بەشێکی دانەبڕاوی کولتووری خۆیان.

کەلاخستنی کولتووری

ئەوە کە لەم ستراتیجییەدا گرنگە، لایەنە دەروونییەکانی تاك، گروپ یان ئەتنییەکانە، کە بەشێوەیەکی کەسی یان دەستەجەمعی دیاردەدەن و لە بوارەکانی سۆسیال-کولتووری و سۆسیال-پسیکۆلۆژیدا دەپەرچێنەوە. کەلاخستنی کولتووری لە لایەن کولتووری زاڵ و زۆرینەوە کاریگەریی نەگەتیڤی هەیە لەسەر تاك، گروپ و هەندێجار لەسەر ئەتنییەکانیش، کە لە بەشدارییە کولتوورییەکاندا بەلاوە دەنرێن و گرنگیی ناوەڕۆکی کولتووری هاوبەش لەدەست دەدەن، لێرەشدا ئەوان بە شێوەیەکی ئارەزومەندانە یان بەهۆی پەستانێکی دەرەکییەوە کەلاخراون. لە مێژووی کۆچبەراندا ئەم ستراتیژییە یان دیاردەیە زۆر بە ئاشکرا لە وڵاتانی ئەوروپیدا دەبینین، کە هەندێك لە کۆچبەرانی کولتوورەکانی وڵاتانی تر لە کولتوورێکی هەمەگەندا (هاوکولتووریدا) دەژین، وەك گێتۆی ئەفریقییەکان لە فەرەنسا و چەند وڵاتێکی تردا، یان چاینا تاون لە ئەمەریکا. ئەم جۆرە لە ئاڵوگۆڕی کۆمەڵایەتی، بەتایبەتی لەو وڵاتانەدا کە پەنابەران لە هەموو جیهانەوە ڕوویان تێکردون، بۆتە دیاردەیەکی چەقبەستوی کولتووری. کەلاخستنی کولتووری گەلێك لایەنی خۆیی و کەلەکتیڤی هەیە، زۆرینەیان بە هۆکاری ڕاسیستی و ڕەگەزپەرستییەوە دەنێنە نێو کولتوورەکانەوە، بۆ نمونە کەلاخستنی کولتووری ڕەشپێستەکان لە ئەوروپادا یان لە گەلێك شارە مەترۆپۆلەکانی جیهاندا. کەلاخستنی کولتووری لە زۆرینەی سیستەمە سیاسییەکانی جیهان جیانابێتەوە، وەك کەلاخستنی کولتووری کوردی لە تورکیادا، یان کەلاخستنی کولتووریی ئۆیگورەکانی چین لە لایەن دەسەڵاتدارانی ڕژێمی چینییەوە.

گەر بە شێوەیەکی وردتر لەم ستراتیجیی کەلاخستنی کولتوورییە بڕوانین، ئەو ڕاستییە دێتە پێش چاومان، کە هێرشبەرانی دەسەڵاتە

بەهێزەکان و داگیرکەران، لێرەدا زیاتر مەبەست لە هێرشبەرانی سەر کوردستانە، لە هیچ ڕۆژگارێکدا پرسیان بە گەلی کورد یان گەلانی تری ئەو دەڤەرە نەکردووە، کە ئایا دەتوانن سنوری وڵاتەکەیان تێپەڕێنن و هاوسەنگییەکی کولتووری پێشنیاز بکەن. ئەوان بە مێتۆدی زۆرەملێ و کوشتار هێرشیان کردووەتە سەر ئەو ناوچانە و خستویانەتە ژێر ڕکێفی خۆیانەوە، کولتووری زاڵەکەی خۆیان بەزۆرەکی سەپاندووە بەسەر دانیشتوانی ناوچەکەدا و نەك تەنیا لە هەوڵی ئەوەدا بوون، کولتووری ژێردەستە کەلا بخەن، بەڵکو شێواز و ناوەڕۆکی کولتوورەکەشیان شێواندووە. ئیسلامییە سیاسییەکان تاکو ئێستاش درۆی ئەوە بە گەلی کورد دەفرۆشن کە گۆیا کورد بە ڕێگەیەکی ئارەزومەندانە کولتووری ئەرەبی-ئیسلامیی وەرگرتووە، کەواتە لەو ڕوانگەیەوە بە شێوەیەکی ڕەزامەندانە بووە. باسی ئەو هەموو هێرش و تاوانانە ناکەن، کە دانیشتوانی ناوچەکەیان قەتڵوعام کردووە. ئەم دیاردەیە دەمانخاتە بەردەم ستراتیجی دووەم، واتا: تواندنەوەی مەبەستخوازانەی کولتووری کوردی و کولتووری ئەو ناوچانە. کولتوورە زاڵەکانی ئەرەبی و فارسی و تورکی لە هەمان کاتدا کولتووری نامۆ بوون بە دانیشتوانی ئەو ناوچانەی داگیریان کردوون و لە سەرئەنجامیشدا ڕێگەی ئاڵوگۆڕی کولتووری تا ڕادەیەکی زۆر ڕووی نەداوە، بەڵکو ئەوان زیاتر سودمەندی کولتوورەکانی ئەو دەڤەرە بوون. ئاخر ئاڵوگۆڕی کولتووری بە پرۆسەیەکی ئارەزومەندانە و ئازادانە دێتە گۆڕێ، نەك لەژێر پێستان و زۆرەملێ و زەبروزەنگدا. لە هەر چوار ستراتیجییەکانی ئاڵوگۆڕی کولتووریدا زیاتر دوو ستراتیجی زاڵبوون، کە بریتیین لە کەلاخستن و تواندنەوەی کولتوورەکان، و گەورەترین زیانیان بە ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابوری و جەندەری ناوچەکە گەیاندووە. بەتورکبوون و فارسبوون و ئەرەببوون سەلمێنەری ئەو ستراتیجیانەن، کە دەشێت بە لاقەکردنی کولتووری ناوزەدیان بکەین. پڕاکتیکی ئەم ستراتیجیانەش بەهانەی ئەوەیان بۆ هێنراوەتەوە کە گۆیا ئێمە هەموو خوشك و برای موسوڵمانین و جیاوازیمان نییە لە تەقواکردنماندا بە ئایینەکەمان. ئەمەش دەتوانین بە کولتووری خۆسەپێنەر و خۆبەزلزان ناوزەد بکەین، پێچەوانەکەشی ئاڵوگۆڕی ئارەزومەندانەی هەردوو لایەنەکەیە.
دەتوانین بڵێین سەپاندنی کولتووری و کەلاخستنی کولتووری کەمینە لە هەموو کاتێکدا پێچەوانەکەی ڕاست بووە، لە ڕووشەکە کاریگەرییەکی نەگەتیڤی لەسەر داب و خەسڵەت و کارەکتەری تاکێك، گروپێك یان ئێتنییەك نواندووە و گۆڕانێکی نەرێنیی ئاوەڵاکردووە.

مەحمود چاوەش

پەراوێز

1. ڕیشارد تۆرنفا□د (ل□ 18.09.1869 دا ل□ ڤ□ننا لەدایك بووە، لە 19.01.1954 دا لە بەرلین کۆچی دوایی کردووە) گەلناسێکی ئەڵمانی و بە ڕەچەڵەك نەمساوی بووە.
2. جۆن ڤیدەپ بێری لە ساڵی 1939 لە شاری مۆنتریاڵ/کەنەدا لەدایکبووە و پڕۆفیسۆری زانستی دەروونناسی و توێژەری کۆچبەرییە. مامۆستایە لە زانکۆی کینگستن/کەنەدا. گەلێك توێژینەوەی لەسەر تێگەی (Akkulturation) کردووە و سەرەتاکانی ئەم بابەتەی هێژاندووە.
3. Franz Fanon: Die Verdammten dieser Erde, Rowohlt Taschenbuch Verlag GmbH, Hamburg Mai 1969.

فرانس فانۆن لە 20.07.1925 لە فۆرت دێفرانس لە مارتینیک لەدایک بووە، لە 06.12.1961 لە ماریلاند کۆچی دوایە کردووە. نووسەر و سیاسەتمەدار و دوکتۆری دەروونناس بووە. لە شۆڕشی جەزائیردا بەشداری کردووە و لە بەرەی شۆڕسەکەدا بەرەنگاری دژی کۆلۆنی فەرەنسی کردووە. چارەسەری گەلێک لە نەخۆشییە دەروونییەکانی ڕەشپێستەکەنی کردووە و تۆێژینەوەی لە بارەیانەو□ ب□ڵاوکردۆتەوە. فانۆن خۆی کەسێکی ڕەشپێست بووە و لە نزیکەوە ئاگاداری ئازاری دەروونی ڕەشپێستەکان بووە.

4. شێرزاد حەسەن: کارگەکانی تابووت. مرۆڤ، ئەو گیاندارەی کە نازانێت بژی (کتێبی تێڕمان)، ناوەندی غەزەلنووس بۆ چاپ و ب□ڵاوکردنەوە، زنجیرەی کتێب 278، چاپی یەکەم، ساڵی 2019، لاپەڕە 45.
5. لە ئینسکل□پیدیاوە وەرگیراوە. دێمانت لە 06.06.1937 دا لە ماربۆرگ لەدایك بووە، مێژوونووسێکی ئەڵمانییە، کە لەسەر مێژووی کۆن، بەتایبەتی لەسەر مێژووی کولتووری ڕۆمەکان نوسیوە. لە ساڵانی 1974 بۆ 2005 وە پڕۆفیسۆری مێژوو بووە لە فاکولتی فریدریش ماینێکەی زانکۆی بەرلین.

مەحمود چاوەش

جیل یان نەسڵی Z.. نادر خەلیلی

جارێ پێش هەر چەشنە باسێک، ئەبێت لە سەر یەک بابەتی زۆر جەوهەری و جیدی بوەستین. کە بریتییە لەوەی کە هیچ دیاردەئەکی گەردوونی بوونی نییە کە لە وەستاندا بێت و هیچ گۆڕانێکی بە سەردا نەیت. هەروا کە هیراکلیتەس پێش ۳۰۰۰ ساڵ ئەڵێت: تەواوی گەردوون تووشی قەیرانە و هیچ شتێک سەباتی نییە و وەستانی بە بەدی ناکرێت و ئیزافە دەکات کە نا بێت دووجار پێ بخەیتە ناو ڕووبارێکەوە! بۆچی؟ لە بەر ئەوەی کە جاری دووهەم هەم خۆت و هەم ڕووبارەکەو هەم کات و تەواو دیاردەکان گۆڕانیان بە سەردا هاتووە و ئەو ڕووبارەی جاری دووهەم، ڕووبارە پێشووەکە نییە و تەنانەت خۆتیش گۆڕاویت. هەر بەمپێیە ئاشکرایە کە مرۆڤیش وەکوو دیاردەئیکی گەردوونی و هەر وەها کۆمەڵگەکەی، گۆڕانیان بە سەردا دێت و ئەمە حاشاهەڵنەگرە. کە وا بێت ئەبێ قبووڵ بکەین کە نەسڵ یان جیلی پێشووتر لە گەڵ نەسڵی تازەتری ئەمڕۆدا، جیاوازییان هەبێت. کە جیاوازییەکانی نێوانیان لە دەیان بابەتەوە سەر هەڵئەدات.

پێناسەی نەسڵی زید

لە ۲٦ حەرفی ئینگلیسیدا، پیتەی Z ئاخرین پیتەیە. بۆیە نەسڵی Z, بەمناوە بەناوبانگە، کە واتە جیا لە ئاڵفاکان، نەسڵی ئاخرینی کۆمەڵگەیە و لە تەواو کۆمەڵگەکاندا بوونیان هەیە. ڕوانگەی ئەم نەسڵە لە زۆربەی هەرە زۆری ڕەهەندەکاندا لە گەڵ نەسڵی پێشووتردا، جیاوازی هەیە.

لە خۆپیشاندانەکانی دووای کوشتنی ژینا ئەمینی لە شاری تاران، بە دەستی هێزی نیزامی کۆماری ئیسلامی، هەر وا کە لە سەر خاکەکەی لە کاتی نێشتندا نووسرابوو: «ژینا گیان تۆ نامری، ناوت ئەبێتە ڕەمز». وە بە ڕاستیش هەروا بوو. بەس هاو نەسڵەکانی ژینا یان نە

نەسڵی Z بوون کە قورسترین ئەرکەکانیان لە خۆپیشاندان وجووڵەکاندا لە ئەستۆ بووە. خاڵێکی زۆر جەوهەری لە شێوازی کارکردنی ئەم جیلە لە گەڵ پێشووترەکاندا، ئەوەیە کە لە تەواو بوارەکاندا، شێوازێکی نوێگەرایانەیان هێناوەتە ئاراوە. بۆ وێنە ئەگەر نەسڵی ئێمە یانێ Xەکان ، مانمان دەگرت. شێوازی مانگرتنی ئێمە بەمجۆرە بوو کە لە شوێنێکی دیاریکراودا دادەنیشتین و ئیعلامی مانگرتنەکەمان دەکرد و هەر لە دەستپێکی مانگرتنەکەوە تاکوو ئاخر، یان سروودمان ئەخوێند، یان دەرگیری قسەو باس ئەبووین لە گەڵ خەڵکانیتردا و جێا لەوە کارێکیترمان نەدەکرد _ کە چی نەسڵی زید، ئیعلامی مانگرتن دەکات لە شارەکاندا و هەر لە بەیانی تاکوو نیوەڕۆ دووکانەکان و بازاڕەکان دادەخرێن و بە دووای ئەوەدا ئیتر مانگرتنەکە تەواو ئەبێت و دەڕۆنە ناو شەقام بۆ خۆپیشاندان وئەنجامدانی جووڵە سیاسیەکان و لە گەڵ هێزەکانی ڕژیم دەرگیر ئەبن!

بەمپێیە هەر لەو خاڵەی سەرەوە کە ئاماژەی پێدرا یانێ مانگرتن، دەبینین کە شێوازی کاری ئەم نەسڵە بە تەواوی ساختار شکێنە و باکی لەوەی نییە کە تۆ چ تەعبیر و تەفسیرێکت هەیە لە مانگرتن! کە واتە شێوازی کارکردنی ئەم جیلە بە ڕاستی مودیڕنە.

جیلی X هەزارەکان

جیلیX یان هەزارەکان، کە بڕێک کەس بە جیلی لە بیر کراو بانگهشتیان ئەکەن، بەو جیلەی دەوترێت کە لە نێوان ساڵەکانی ۱۹٦٥ زایینی تاکوو ۱۹۸۰ بە دونیا هاتوون. ئەم جیلە ئێستە تەمەنی پیری خۆیان بە سەر ئەبەن و باپیرەکان ودایە پیرەکانی ئەمڕۆیان پێکهـێناوە. لەگەڵ جیهانی ئینتەرنیتدا زۆر بەکەمی ئاشنایان هەیە یان ئەبێت بڵێین کە لە گەڵ ئینترنیتدا نامۆن. بۆیە لەم بوارەدا زۆرجار تووشی سەرلێشێواوی و نەزانمکاری ئەبن. بەڵام لە لائێکیترەوە ئەم جیلە بە شێوازێک لە گەڵ بزووتنەوە سیاسی□کانی قەڕنی ۲۰دا تێکەڵ بوون. لە لێکۆڵینەوێ لێژنەئێکی زانستی تەکنۆلۆجیایی لە وڵاتی بریتانیا وە لە ساڵی۲۰۹ دا و بەپێ دەرئەنجامی لێۆڵینەوەکەیان، ڕوو بە خەڵکان گوتیان: ئەوکەسانەی کە نەتووانن لە ئەم ساڵەدا تاکوو پ□نج ساڵیتر بە ئینتەرنیت ئی مەیل و نامە بنووسن بۆ ئیدارەکان یان پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی خۆیان و نەتووانن وڵامی نامە دیجیتاڵییەکان بدەنەوە، لەوکاتەدا یانێ پێنج ساڵی دوواترکە دەبێتە ساڵی ۲۰۱٤ بە مرۆڤێکی «بێ سەواد» بە ئەژمار دێن! ئەگەر تەنانەت خاوەنی بڕوانامەی زانکۆ بن لە هەر

بوارەکدا. هەر لەمخاڵەدا بە ڕوونی دەردەکەوێت کە جیهانی دیجیتاڵی یان ئینتەرنێتی تاکوو چ ڕادەیەک گرنگە و هەروا کە ژاک دەریدا دەڵێت: «لە داهاتووی نزیکدا وسەرهەڵدانی جیلە نوێکان، چیتر شەڕی تۆپ و دەبابە نامێنێت و شەڕی هەرە گرینگەکانی نێوان دەسەڵاتدارانی حکوومەتەکان ئەکەوێتە ناو بەرەی جیهانی دیجیتاڵی».
_ ئەمەش بە ڕوونی دیارە کە جیهانی نیت و سافتوێرەکان لە هەموو کەرت و بوارەکاندا حازرن و تەنانەت سیستەمی سەلاجەکان یان ماشینەکان یان هەر چەشنە سیستەمی خزمەتگزاری لە گەڵ سافتوێرەکان و کامپیوتردا تێکەڵاوییەکی سەرنجڕاکێشی هەیە و کۆنترۆڵی دیاردە تەکنەلۆجیەکان و هەموو بابەتەکان لە ناو کۆمەڵگە وخودی جیهانی زانستی دەکات! وەکوو وێنە دەتووانین ئاماژە بدەین بە جەیمز ویب و چۆنیەتی درووستکردنەکەی لە هەر بەشێک. بۆ وێنە درووستکردنی ئاوێنەکەی کە چەندە بەهێز و حەساس و دەقیقە کە هەر دوو دیواودیوی ئەو ئاوێنەیە لە گەڵ سەرما و گەرمائەکی دژ بە یەکدا مقاومە. بە ئەوەی کە لە تەیفی مادوونی سووردا جەیمز ویب بتووانێ کار بکات و تێکنەشکێت، ئەبێت خودی تەلیسکۆپەکە لە سەرمائەکی زۆردا کە دەگات بە ۲۲۰ - دەرەجەی سانتیگراد، موقاوم بێت و خەلەلێکی تێنەکەوێت و هەروەها بەرگری بکرێت لە تیشکی خۆرەتاو و مانگ و زەوی، بۆیە ڕووئەکی سپەری جەیمزویب لە خۆرەتاو و مانگ و زەوییە کە جێگربووە لە نوقتەئەکی زۆر تایبەتدا کە بە نوقتەی لاگرانژی خورەتاو دەناسرێت. هەڵبەت لە پێناسەی جەیمز ویب زۆر بابەتی وردتر و حەساستر هەن وەکوو ئەو ٥ ڕەسمەی کە ناردیە خوارەوە بۆ زەوی و پیشان ئەدات کە زنجیرە کەوەکانی ئەوپەڕی گەردوون خەیان چەندین هەزارساڵەی تیشکی بەرزن! و بە دەوریاندا گەلەکسییەکان دەسووڕێنەوە، کە لێرەدا پێویست بە نووسینی ئەوانەمان نیە و بەس بە نموونەئیک لە چۆنیەتی تەکنەلۆژیای سەردەم یان مودیەن و کاریگەری ئینترنیت، بەو دیاردەیە ئاماژە درا.

جیلی Y

بەو جیلەی دەوترێت کە لە نێوان ساڵەکانی ۱۹۸۱ تاکوو ۱۹۹٦ لە دایک بوون. (۱۳٦۰ تاکوو ۱۳۷۲ خۆرەتاوی _ شەمسی) کە لە ئێراندا بە دەیە شەستییەکان بە ناوبانگن. ئەم جیلە یان نەسڵە ئەوەڵین گروپەکانن کە لە گەڵ دیاردە ئەوەڵینەکانی کامپیوتردا ئاشنا بوون. تەلیفۆنە موبایلەکانی ئەو سەردەمە هەر زۆر زل و کامپیوترەکان بە خاتری تیشکی ایکسەک کە هەیان بوو، چاوی بینەریان زوو ماندوو دەکرد، لە حاڵێکدا کۆمپیوترەکانی نوێتر و ئەمڕۆیە لە سلیکۆن و ماتریاڵی زۆر

باشتر پێکهاتن کە زیانی بۆ چاوی مر□ق ز□ر زۆر کەمترە و دەکرێت دەیان سەعات لە سەر بەرنامە و پڕۆژەکان یان خوێندنی دیجیتاڵی کار بکرێت. هەروا کە نوسخەکانی ویندەوزەکان یەک بە دووای یەکدا دەهاتە ناو کۆمەڵگە، سافتوێرەکانیش گۆڕانکارییەکی هەرە سەیریان بە سەردا هات و هەزاران ئەپی جۆراوجۆر بڵاو بووەوە. هەروا کە دەزانین لە جیهانی ستاتیکا بە گشتی و کلتوور و مووسیقا، کاریگەرییەکی زۆر قورسیان کرد. بۆ وێنە بۆ پەیدا کردنی نۆتی «لاێ کۆرۆن، یان نۆتی سی بیمۆل»، لە دەزگای مووسیقای کلاسیکی شووردا، بە ساڵەها گوێگرتن لە نۆتەکان و بە تەجرووبەی خودی گوێ مر□ق یان سازلێدەر، ئەو نۆتە ئەدۆزرایەوە. بەڵام ئ□پی مووسیقایی جۆراوجۆر بە هاسانی و لە کۆتاترین کاتدا، نۆتی مەسەلەن لای کۆرۆنت بۆ ڵێدەدات و خۆت ئ□امێرەکەت لە سەر ئەو دەرەجە و خواستە تایبەتمەندە، کۆک دەکەیت _ دەی ئەمە لە گەڵ کارو شێوازی پێشووتردا یەک دنیا جێاوازی هەیە!چ لە باری کەیفی□تی کارەکەوە چ لە باری کات و زەمانەوە و ماندوو نەبوونت بۆ کۆککردنی ئامێرەکە!

تەنیا ئەوە نییە و لە هەزارانلاوە ئینترنێت لە سەر ئیدارەکان و کۆمپانییەکان و سیستەمی دررووست کردن(بەدیهێنان) ئاپەکان و سافتوێرەکان و کامپیوترەکان کاریگەری ڕاستەوخۆیان کرد بۆ وێنە ئەنجامدانی کاروباری بانکی لە ڕێگای ئاپێکی زۆر ساکارەوە، بێ ئەوەی پێویست بکات خۆت وەکوو فیزیکاڵ بڕۆی بۆ بانک. ئەو شتەی کە جیلی X و Y, تووشی بوون. کە دەبینین لە جیلی ئەلفادا حەتمەن گۆڕانکاری قورستر بە سەر دیاردەکاندا دێت!

جیلی ئالفا igene

پیتەی «ئای» لە پێشوشک□دا، ئاماژەیە بە ئینترنێت بۆ ئەم جیلە.

هەروا کە دیارە پیتەی Z ئاخرین پیتە لە ٢٦ پیتەکەی زمانی ئینگلیسیە بەڵام بە دوای ئەم جیلەشدا دەتوانین بە جیل یان نەسڵی ئالفا ئاماژە بدەین کە لە زمانی یۆنانیدا یەکەمین پیتەیە، کە بەمپێیە بازنەی جیلەکان درێژەی پێدەدرێت. نەسڵی ئالفا تازەترین مر□ق□کانن لە ناو کۆمەڵگەدا کە لە ساڵەکانی ٢٠١٠ بە دوواوە لە دایک بوون_ گەرچی ئەم جیلە زۆر گەنجن و تەمەنیان زۆر کەمە و خەریکی خوێندنن بەڵام هەر لە کاتی بە دوونیا هاتنیان، ڕاستەوخۆ لە گەڵ جیهانی دیجیتاڵدا تێکەڵاوێییەکی هەرە زۆریان هەیە و تەنانەت لە خوێندنگەکانیان بەشێکی زۆری دەرس و وانەکان لە ڕێگای نیتەوە دەڕواتە پێشەوە! بۆیە وەکوو جیلی پێشوی خۆیان یانێ جیلی

Z نین کە لە کاتی میرمینداڵی خۆیاندا دەرگیری تەقینەوەی جیهانی دیجیتاڵ بوون. بەڵکوو هەر لە سەردەمی لە دایکبوونیاندا بەو جیهانە ئاشنا و دەرگیرن کە ئەمە خۆی وێناێک درووست دەکات لە مێشکی لێکۆڵەر کە ئەو جیهانە و جیلی بە دوای ئەواندا دەبێت خاوەنی چ تایبەتمەندییەک بێت؟! کە واتە ئاڵ و گۆڕییەکانی دیاردەکان و کۆمەڵگە و چەمک و بابەتەکان، لە هەموو بوارێکەوە دەبینین چەندە خێرا و سەریعن کە ئەگەر لێدا بڕابیت، ژیانت چەندە گران دەبێت!_ هەر لە ئ□و□□و□ ئەمگۆڕانکارییەی گەردوونیمان بە گرینگترین و هۆە سەرەکییەکەی جەوهەری سرووشت و گەردوون پێناسە کرد تاکوو ئەمبا بەتە ڕوون بێت کە بە ڕاستی لە نێوان جیلەکانی پێشووتر و جیلی زید، وەها جێاوازییەکی حاشاهەڵنەگر بوونی هەیە، هەر بۆیە هەڵسووکەوتی ئەم جیلانە بەرانبەر بە یەکتری وهیزرەکانیان لە دیاردەکانی ناو کۆمەڵگە وەکوو حکوومەت و دەوڵەت و هەر ئۆرگانێکیتر زۆر فەرقیان هەیە!

ئەگەر جیلی پێشووتر لەگەڵ دەسەڵاتەکاندا بە شێوازێکی سازشکارانە و کۆنسەرواتیف، ه□□سووکەوت دەکات، جیلی نوێ بەو قەناعەتە گەشتووە کە ئەمجۆرە هەڵسووکەوتە، تەنیا گیانبەخشە بە سیستەمە دژ بە تاک و م□ر□ق و کۆمەڵگەکان، بۆیە هیچ بۆی تابۆ نییە کە ساختاری بەرهەمەکان و بۆچوونەکان و هیزرەکان و کردەوەکان، بە تەواوی بخاتە ژێر، خانەی گومان و لە خۆیشیدا ئەو گۆمانەی لا نەماوە و بە شێوازی دیکۆنستراکشێنی دەریدایی دەڕواتە پێشەوە وئەو فینۆمنانەی کە هان لە هەر قاڵبێکدا و بە زیانی تاک و کۆمەڵگە پێناسەی دەکات، ئەوانە دەڕۆخێنت و لە ڕۆخاندنیاندا بە جیدی خەریکی خۆ ڕێکخستن و کاری هەمە لایەنەیە لە گەڵ هاو جیلەکانی خۆیاندا. لە شێوازی هیزر یان تیزی دیکۆنستراکشندا، پێویست ناکات تەواو دیاردەکان لە بناخەوە تووشی ڕۆخان بکەیت، بەڵام هەر دیاردەئێک کە داکۆکی ناکات لە واقیع و ڕاستی، دەبێت بە شێوازی دیکۆنستراکشێن بیڕۆخێنیت و سەر لەنوێ درووستی بکەیتەوە_ ئیتر ئەو پێکهاتەیە یان دیاردەیە، لە چ بەرەئێکە یان پەیوەستە بە چ چەمکێکەوە، دەکرێت بخرێتە ژێر دیکۆنستراکشنەوە بە مەبەستی دوبارە و سەر لە نوێ درووست کردنی زانستییانەی ئەو فینۆمنە_ ئیتر ئەتوانێت لە ستاتیکا خۆی ببینێتەوە(هەر وا کە جیلی زید لەم بوارەدا ساختارەکانی شکاندووە) یان بۆ وێنە لە بواری میعماری یان ئەدەب و زمان یان فەلسەفە و هیزرەکان… بە هەر کات ئەو شێوازە دەتوانێت خۆی لە تەواو کەرت و بابەتەکان ببینێتەوە و کارا بێت. بەڵام جەخت دەکەمەوە سەر ئەوەی کە ئەگەر پێکهاتەئێک درووست بێت، ناکرێت ئەو

پێکهاتەیە بخرێتە ژێر دیکۆنستراکشن. بەڵام ئەگەر پێت سەلمێندراوە یان بەو قەناعەتە گەشتویت کە بە وێنە دەسەڵاتی باشووری کوردستان، دەسەڵاتێکی گەندەڵە و دز بە مرۆڤ و کۆمەڵگەیە، تەنیا چارە بەکار هێنانی هیزری دیکۆنستراکشنی دریداییە. هەڵبەت بە تێگەیشتنی من!
_ بۆیە لەمجۆرە بیرکردنەوەدا، چیتر ڕیفۆرم چارەسەری حەلکردنی کێشەکان نییە و خواست، خواستێکی مرۆڤانەیە. نەک بۆ دەستخستنی دەسەڵات و پلەو وپارە و شوهرەت و …هتد، کە دەبێتە درێژە پێدانی هەر ئەو سیستەمە فیکرییەی کە لە ڕاستیدا خەسێندراوە و هانای جووڵەی نییە! و ئیرادەشی بۆ جووڵە و ڕێکخستن و ئاراستەکردن لێسەندراوە! جیلی زید بەرانبەر بە تەواو ئەم چەمکانە وشیار و ژیرە و لە وردەی کار و بابەتەکان بە جووانی تێدەگات بۆیە لە کرداردا و مەیدانی عەمەلدا، زۆر کارایە و لە کارەکان وپڕۆژە و بەرنامەکانیدا زۆر جیدیە.

هیچ جێگای گۆمانێک لەوەدا نییە کە جیلی زید، لە تەجروبەو کارکردی جیلەکانی پێشوتریش کەڵک وەر ئەگرێت، بەڵام هەر هیزرێک و هەر شێوازە کارێک یان هەر دیاردەئێک دەخاتە ژێر لێکۆڵینەوەی ورد و جیدی و کوێرکوێرانە قبووڵیان ناکات! بۆیە پێشتریش بە هیزری دیکۆنستراکشن ئاماژە درا کە چۆنیەتی شێوازی کارکردنی ئەوان، بە ڕوونی دیار بێت.

کەسانێکیش بە هەر هۆئەکەوە جیلی زید بە جیلێک پێناسە دەکەن کە گوایە ئانارشیستن!

هەرچەند بەڕێک لە کردەوەکان ئەوان بە تایبەت لە خۆپیشاندانەکاندا، دەڕواتە خانەی ئانارشیسمەوە، لە چەند ڕەهەندەوە لە ئانارشیسمی زانستیانە و شێوازی میخائیل باکۆنین زۆر نزیکن، بەڵام هێشتا ناکرێت ئەو جیلە بە جیلێکی ئانارشیستی پێناسە بکرێت. هەر ئەوەی کە کار و کردەوە و هیزرەکانی ئەم جیلە لەگەڵ کەسانیتر و جیلەکانی پێشووتردا ڕێک نییە، نابێتە هۆی ئەوەی کە بە ئانارشیسم پێناسە بکرێن. بەڵام هەر لێرەدا ئەتوانم بڵێم کە هیزرەکان و چۆنیەتی ڕێکخستن و ئاراستەکردن بۆ کۆمەڵگە و بە گشتی بەڕێک لە شێوازی کارەکانیان وەکوو کردەوە ساختارشکێنەکانیان لە بوارە جۆراوجۆرەکاندا، زۆر بە ئانارشیسمەوە نزیکایەتی هەیە. گەرچی ئەوەش دەزانم کە جیلی ئەلفا تەنانەت بەم قسەش گاڵتە دەکات و پێدەکەنێت و لە ڕاستیشدا مافی ڕەوای ئەوانە کە تەواو هیزر و تێگەیشتنەکان بخەنە خانەی گۆمان و تەنانەت گاڵتەوە. لە بەر ئەوەی کە لە گەردووندا هیچ دیاردەئێک بوونی نییە کە تووشی قەیران و

گۆڕان نەبێت و بەدیهاتنی فینۆمنە تازەکان، شتێکە کە پەیوەستە بە جەوهەری خودی گەردوونەوە. هەر بۆیە ئەمەش کە ڕەخنە لە کاربەدەستە پیرەکانی حکومەتەکان و دەسەڵاتەکان دەگرین، هیزرەکانی ئێمە و ئەوانیش ناکرێت لە یەکخاڵدا کۆ بکرێنەوە و بە یەک دیاردە و هیزر پێناسە بکرێن. چونکی لە نێوان ئێمە و ئەواندا جیاوازی لە پێڵەتەنەوە تاکوو زەوییە! دەی هەر بەم پێیە جیاوازی ئەم جیلە لەگەڵ کەسانیتردا، لە باری زانستی و فەلسەفییەوە شتێکی ڕوون و حاشاهەڵنەگرە! بۆیە ئەگەر برتراند راسل دەڵێت: لە ۱۰۰۰ ساڵی داهاتووشدا ڕوانگەی واقیع، ئەو شتەیە کە کۆن نابێت! لای ئێمەش داکۆکیکردن لە واقیع ئەو شتەیە کە دەرگیرمان ئەکات لەگەڵ دەیان دیاردەی سەیر و سەمەر کە جاروایە دەبێتە هۆی خەمی ئێمە و جاریش وایە دەبێتە هۆی پێکەنینمان. بۆ وێنە ئێمە پێکەنینمان دێت بەوەی کە خەڵکانێک بەس فیکر لەوە دەکەنەوە کە فڵان کاربەدەستی دەسەڵاتی باشوور، ئایا لەگەڵ خانمێکدا ڕەسم یان فیلمی سیکسی هەبووە یان نا؟! _ بێ ئەمەمانان تەحلیلی لیبەرالیسمی ئیقتسادی لە باشوور و عیراقدا و چۆنییەتی خوڵقاندنی بناخەیی کارەساتەکان و ئەرتەشی بێکارەکان و سیستەمی پریڤاتکردنی کەرتی خزمەتگوزارییەکان وەکوو سیستەمی پیزشکی و سیستەمی پەروەردە و خوێندگە گرنگترە تاکوو ئەو ئاگاهییە بدەینە تاک و کۆمەڵگە کە ئاشنا بن بە هۆی سەرەکی و بناخەیی ڕووداوو کارەساتەکان!

تابۆی سیکس ئەگەر بۆ جیلی کلاسیک زۆر تەخ و دەگمەنە! بۆ جیلی زید و ئەلفا، بەس مایەی پێکەنین و گاڵتەیە! دیاردەکانی لیزبییەن و کوێر خوازەکان(پەلکە زێڕینە) کە بە ئیسلامییەکان و بە تەواوی ئۆرودوگای میتافیزیا(باوەڕمەندبوون بە هیزری ئەفلاتوونی-ئایدیالیزم-ڕەشنالیسم یان عەقڵانییەت) و جیلە پێشووەکان، گرنگە و دژ بەوان هەڵسووکەوت دەکەن، بۆ جیلی زید شتێکی زۆر ئاساییە کە لە ڕوانگەی زانستییەوە، لە تەواو کۆمەڵگەکاندا بوونیان هەیە، بە کوردیشەوە لە هەر چووارپارچەکەی_ لەبەر ئەوەی کە کوردیش وەکوو کۆمەڵگەی کوردستانی، لە کۆمەڵگەی جیهانی دانەبڕاوە و لە باری سرووشتییەوە، ئەو شتانە لەناو کوردیشدا بوونی هەیە و حاشاهەڵنەگرە_ لەمبارەوە و بۆ سەلماندنی ڕاستی بابەتەکە دەتوانین ئاماژە بدەین بە «تیۆریای باڵی پەپوولە» کە دەڵێت: ئەگەر پەپوولەئێک لە شاری پیکەن، پێتەختی چین(ساینا) هەستێتەوەو باڵ لێبدات، بەعید نییە ئەگەر ئەوباڵ لێدانە ببێتە هۆی گۆڕینی کەش وهەوا و لە شاری نیویۆرکدا تۆفانێک درووست بکات _ کە پیشاندەری ئەوەیە کە تەواو دیاردەکانی سرووشت و گەردوون پێکەوە گرێدراون

یان هاوپەیوەستن و لێک جێا نین. بۆیە لە سەر یەکتریش کاریگەریان هەیە. کە بەمپێیە نـــــاتوانین کۆمەڵگەی کوردســـــتانی لە گەڵ کۆمەڵگەکـانیتردا بە بێ پەیوەنـدی و جێـا پێناسـە بکەیـن. کە هەر لەمخاڵەدا دەتووانین ئاماژە بدەین بەوەی کە ئەو کاتەی باس لە کۆمەڵگەی جیهانی دەکرێت، لە ڕاستیدا لە کۆمەڵگەی جیهانی مرۆڤەکان باس دەکرێت کە هاو کێشەن و هاو چارەن و لە پەیوەندیدان و لە بوارە جۆراوجۆرەکاندا لە سەر یەکتری کاریگەرن بە تایبەت ئەمڕۆکە کۆمەڵگەی جیهانی بە گۆندێکی چکۆلە پێناسە دەکرێت!_ بەدیهاتنی وایرۆسی کۆرۆنا خۆی وێنائێکە بۆ سەلماندنی ئەوەی کە چۆن تەواو جیهانی گرتەوە! ئەگەر ئەو پەوەندییەی نێو مرۆڤەکانی جیهان نەبێت، کاریگەری□کانیشیان لە سەر یەکتری لا ئەچێت بەڵام لە ڕاستیدا کۆمەڵگەکـانی جیهـان پێکەوە گرێـدراون. هەرچەـند ئەوە دەوڵەت و حوکومەتەکان(بە تایبەت سیستەمی سەرمایە) کە لە باری جۆگرافییەوە سنوووربەندییان کردووە وهەر ئەوەش لە بەشێکی جیهان یانێ وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەروپی لاچووە و سنوورەکان مانای خۆیان لە دەستداوە هەر بۆیە بە تێگەیشتنی من لە داهاتووی نە زۆر دووردا، سنوورەکانی نێوان کوردستانی گشتیش لەو چووار پارچەیەدا لا ئەچێت!

چۆنیەتی کارکردنی نەسڵی زید

خـاڵێکیتری زۆر سـەرەنجڕاکێش ئەوەیە کە نەسـڵی زیـد، بەردەوام تاکتیکەکانی خۆیان ئەگۆڕن!

تاکتیکەکانی نەسڵی ئێمە بۆ دۆژمن، زۆر ڕوون و ئاشکرا بوو. بۆیە هەر پێشتریش دوژمن دەیزانی کە ئێمە خەریکی چ بەرنامەئێکین بە وێنە بۆ ڕۆژانی داهاتوو! بەڵام شێوازی ئەم جیلە نوێیە بە جۆرێکە کە کاربەدەستانی کۆماری ئیسلامی تووشی سەرلێشێواوی و نەزانم کاری کـردووە. هەر بۆیە لە سـەرکوتکردنی خەڵکیـش بە شێـوازی کۆنتـر، سەرکەوتوو نەبوو. بەڵام بە شێوازی شەلم کوێرم ناپارێزم، تەقەی لە خۆپیشانـدەران کـردووە و جـار وایە کەسـانێکی کووشتـــووە کە لە خۆپیشانداندا نەبوون! وەکوو تەقە کردن لە ماشینی بنەماڵەی کیان پیر فەڵەک، ئە منداڵەی کە بە خودای ڕەنگین کەمان، بە ناوبانگ بوو. هەر وەها دەیان کەسیتر. گەرچی دەستبەجێ ئەبێت ئاماژە بدەین بەوەی کە هێزە نیزامییەکانی کۆماری ئیسلامی چەندینجاریش لە ڕووی پلان و بەرنامەوە، کەسانێکیان لە نەسڵی زید لە شەقامەکاندا کوشت کە ئەوانە وەکوو لیدەر و ڕێکخەر بوون لە خۆپیشاندانەکاندا وەکوو سارینا ئیسماعیلزادە و حەدیس نەجەفی و…هتد.

هەروا کە پێشتر ئاماژەی پێدرا، نەسەی زید لە زۆربەی هەرە زۆری بوارەکاندا، کۆرت و چەمک و دیاردەکانی گۆڕیوە. یەکێک لەو چەمکانەی کە دەستی بردووە بۆ گۆڕینی، چۆنیەتی سیستەمی فەرهەنگی مووسیقایە. کە نەسەی پێشووتر تاکوو هەر ئەم ساتە وەختەش سەرقاڵە بە گوێگرتن لە مووسیقای سوننەتی یان کلاسیک وەکوو شەجەریان و شارام نازری و کامکارەکان و …هتد. نەسەی زید تەواو ئەو فەرهەنگەی ئاوەژوو کردووە و نەک هەر گوێگری وەها مووسیقایەک نییە، بەڵکوو هەستاوە بە ڕەخنەگرتنێکی زۆر توند و زانستیانە لەو بابەتەوە. بە وێنە ئەوان گوێ ئەدەن بە گرووپی (ولشدگان) کە مووسیقای ئەم گرووپە، هەر نۆتەکانی پێشووترە و مەسەلەن لە دەزگای ماهووردا یان سێ گادا، ئیجرا ئەبن، بەڵام جۆری ڕیتمەکە گۆڕانی بە سەردا هاتووە و لە لائەکیترەوە بە تەواوی تیکستەکان و شیعری گۆرانییەکان، گاڵتەکردنە بە فیکری کلاسیکی و ڕەخنەگرتنی توندە لە ناوەڕۆکی شیعرە کلاسیکەکان، بە شێوازی شاد و شاناز و شۆخی و گاڵتە وگەپەوە! کە بەمجۆرە کارەکانیان بە گوێی بیسەر زۆر بە باشی دەنیشێت. من لە ماڵپەڕی فەلسەفە و ئەندیشە ٢ بەش لە کارەکانی ئەم گرووپەم دابەزاندووە و ئەتووانن لەوێ خۆتان ببینن و گوێبگرن. جێا لەمانە نەسەی زید گوێگری مووسیقای جیهانی ئینگلیسییە و بەردەوام گوێگری گرنگترین گۆرانیبێژانی ئەو جیهانەن. دیاریشە کە لەم مووسیقایە، هیچ شتێک نامۆ یان تابۆ نییە! گۆرانیبێژەکانی ئەم بوارە لەم زمانەدا، باس لە چەندین دیاردە و ڕووداوی سرووشتی لە نێوان مرۆڤەکان و خۆشەویستەکان و دڵدارەکان دەکەن و بە وێنە بە ئەوان بە هیچشێوەئەک باسکردن لە سیکس لە گۆرانییەکەدا تابۆ نییە. ئەمە لە حاڵێکدایە کە لە مووسیقای کلاسیکی ئێرانیدا، ڕۆیشتنە ناو ئەو بابەتانەوە بە تەواوی بقەیە و نەک هەر سانسۆر و ڕێگری دەکرێت کە لە باری یاسای وڵاتەکەوە، ئەکەوێتە خانەی دژ بە ئەخلاق و ئیسلامەوە، بۆیە بە تەواوی قەدەغەیە! بەڵام نەسەی زید دەست ئەبات بۆ هەر ئەو بوارانەی کە لەلایەن دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی ئێرانەوە قەدەغە کراوە و بەمشێوەیە و هەر وا کە خۆشیان دەڵێن: ئەمجۆرە کارانە و شکاندنی ساختار وپێکهاتەکان، ئەبێتە هۆی ئەوەی کە ئادرنالینی ئەوان ئازاد بێت کە هەر ئەمە خۆی چێژێکی سەرنجڕاکێشیان پێ ئەدات!

تەنیا ئەوە نییە و بە ئازادکردنی ئادرناڵین لە لەشدا، ئەوان هەڵدەستن بە ئەنجامدانی گەلێک کاری خەتەرناک و ترسیشیان لەوەی نییە کە گیانیان لەو حەرەکەتەدا لە دەست بدەن! هەر وا کە زیندوویاد سارینا ئیسماعیلزادە(١٦ ساڵ تەمەنی بوو)، دەقیقەن باس

لەم خاڵەدەكات لە كاناڵە يوتيووبەكەی خۆيدا. ئەمەش خۆی بووەتە هۆی سەرلێشێواوی زیاتری فەرماندەکانی هێزی سەربازی و نیزامی و سەرکوتکەرانی ڕژیم. لە بەر ئەوەی کە چەندین گرتەی ویدی□یی هەیە لە خۆپیشاندانەکاندا، کە کەسانێک بە بێ هیچ چەک یان تەنانەت هیچ شتێک، بەس بە دەستی خاڵییەو□، د□□ن□ بەرانبەر هێزە سەرکوتکەرەکان و پێیان دەڵێین: فەرموو تەقە بکە! لە گرتەئێکدا کەسێک لە خۆپیشاندەران هەر بە دەستی خاڵی لەبەرانبەر چەکدارەکەی ڕژیمەوە دەوەستێت و بەردەوام ئەم دێرە دووپات ئەکاتەوە کە: تەقە بکە! ئەگەر ئەتووانی تەقە بکە! _ ئەو پاسدارە دەڕواتە دوواوە…. ئەم هەر دەڕواتە پێشەوە و پ□ د□□□□ت: تەقە بکە، بزانم چەندە مرۆڤی؟! ئەویش تەقەی لێدەکات و ئەو خۆپیشاندەرە دەکوژرێت!

نەسڵی ئێمە وەها نەبووین. لە جووڵەو دەرگیرییەکاندا تێماندەکۆشا کە گیانی خۆمان و دۆستەکانیترمان بپارێزین و هاوکات شەڕیشمان دەکرد… بەڵام ناچارم بە شتێک دوبارە ئاماژە بدەم کە ڕەنگە زۆر کەس پێیان باش نەبێت، بەڵام بە قەوڵ برتراند ڕاسل: بەردەوام تێبکۆشە لە واقیع داکۆکی بکەیت و هەرگیز مەهێڵە کە هیچ ئایدیالۆژێکێک بەرگریت لێبکات لە نووسین یان بەیانی واقیعەکان. سەبارەت بە کۆماری ئیسلامی و جیلەکەی ئێمە، بە ڕاستی نەمانتووانی ئەم کۆمارە سەخیفە لە ناو بەرین… ئەم جیلە تەنانەت کەوتە ناو داوەکانی سەرمایەی ئیسلامی و نەخشەکانی کۆماری ئیسلامی! کە خۆی بوو بە هۆی بەهێزبوونی ئەو کۆمارە دژ بە مرۆڤ و کۆمەڵگەیە. مەسەلەن لە ڕێگای بڕوا بە ئەوەی کە دەکرێت کۆماری ئیسلامی ئیسڵاحات یان ڕیفۆرمی تێدا بکرێت. هەر ئەم تێگەیشتنە کاڵفامییەی بڕوا بە ڕیفۆرم لەم کۆمارەدا، بوو بە هۆی درێژە پێدانی ئەم سیستەمە خەتەرناکە کە ئەمڕۆ ئیتر سیما و ڕوومەتەکەی بۆ هەمووان ئاشکرایە کە چەندە دژ بە مرۆڤ و مرۆڤایەتی و خواستەکانی تاک وکۆمەڵگەیە.

ئەبێت قبووڵ بکرێت کە هەر ئەم نەسڵەیە کە لە کاتی لە سێدارەدانی چەندین کەسەی ناو شارەکان (جێا لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان) خەڵک دەڕۆیشتن و لە شوێنی ئەو سێدارە کردنەدا، کۆ دەبوونەوە و توویان دەشکاند و بۆیان وەکوو بینینی فیلمێک بوو! _ یان لە ساڵانی پێشووتردا کە کەسانێکیان بەردباران دەکرد و هەر خودی ئەو خەڵکە و ئەو جیلە بوون کە بەردەکانیان دەهاویشت بە سەر ئەو مرۆڤە بەدبەختەی کە لە چاڵ کرابوو! _ پێشتر چەندین لۆری بەردیان لەو گەڕەکەدا دەڕژاند و بەردیان بۆ خەڵک ئامادە دەکرد تاکوو دەستووری قورعانەکەیان یانێ «ئەمر بە مەعرووف و نەهی لە مونکر»، ئەنجام

بدرێت! کە ئەو مەلایە، حوکمی بەردبارانەکەی دەوتەوە، لە هەزارلاوە هاونەسڵەکانی ئێمە بوون کە بەردیان دەهاویشت وەکوو باران بە سەر ئەو م□ر□ڤەوە! گەرچی هەرگیز وەها □وداو یان کارەساتێک لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەڕێوە نەچوو. من لە خاترمە تەنیا یەکجار لە ساڵی ١٣٦٠دا بە دووای شەڕی ٢٤ ڕۆژەی س□ن□ی سوور، دوو کەس کە عارەقیان خواربووەوە، هێنا ناو وەسەتی شار بۆ ئەوەی کە حوکمی ئیسلامی حەد کە ٧٥ زەربەی شەلاخ بوو لە بەرچاو خەڵکەوە ئیجرا بکرێت. دەقیقەن لەو کاتەدا شار خرۆشا و هەر لەوێ دەستمان کرد بە خۆپیشاندان و هێرشبردنە سەری پاسدارەکان. کە لە ئاکامدا بە تەقەی پاسدارەکان، ژنێک بریندار بوو_ ئەوە یەکمجار وە ئاخرینجار بوو کە کۆماری ئیسلامی ویستی لە ڕۆژهەڵاتدا لە بەر چاوی خەڵکەوە، تاکەکانی ناو کۆمەڵگە شەلاخ لێبدات و «حوکمی حەد» ئیجرا بکات.
بۆیە نەسڵی پێشووتری زید لە ڕۆژهەڵاتدا بە نیسبەتی تەواو شارەکانیتری ئێراندا، خاوەنی هەڵویست و جێگە و پێگەی خۆی بوو. هەر بۆیە کە نەسڵی زیدی ڕۆژهەڵات، هەر ئیستەش تاقانە سەنگەرێکە کە درێژە ئەدات بە خەباتی خۆی. لە بەر ئەوەی کە جیلی زیدی مودیڕنی ئەمڕۆی ڕۆژهەڵات، ڕۆڵەکانی ئێمەن. کچ و کوڕانی ئێمەن و لە فەرهنگی ئێمەدا گەورە بوون_ هەر چەند تەنانەت ئەم بابەتەش ڕەها و موتڵەق نییە و هەر لە ڕۆژهەڵاتیش هێشتا لە هاونەسڵەکانی ئێمە کەسانێک هەن کە نان بە بایەخی ڕۆژ دەخۆن و لە هێزی سەرکوتکەری کۆماری ئیسلامی ترسیان هەیە. بەڵام ڕێک لەمکاتەدا نەسڵی زیدی ڕۆژهەڵات نەک هەر ترسی نییە کە تەنانەت لە گیانی خۆیشی لایداوە بۆ بەدیهێنانی ئازادی و بایەخە ڕەسەنەکانی مرۆڤ و کۆمەڵگە و تێڕوانینی بە ژیان وژینایەتی، بە شێوازێک کە زۆر سەخت لە گەڵ جیلە پێشووەکاندا دێتەوە. کە هەر ئەمەش ئەبێتە هۆی ج□یا بوونەوەی جیلەکان لە یەکتر کە هەر لە پاراگرافی یەکەمدا و سەبارەت بە هیراکلیتۆس گوتمان: گۆڕان و گۆڕانکاری لە دیاردەکانی ناو گەردووندا شتێکی حاشا هەڵنەگرە.

نەسڵی پێشتری زید، ئارام و کۆنسەرواتیڤ بار هاتووە _ زۆر لە گەڵ سیستەمی دژ بە تاک و کۆمەڵگە، سازیش دەکات_ زوو دەکەوێتە نێو داوەکانی لیبەرالیسمی نوێ_ زۆر ترسنۆکە و بە ڕاستی لە ئیرادە وخواستی ئازادی بەتاڵە _ خشتە ئەوەڵینەکانی ئەرتەشی بێکارەکانە و بەردەوام ترسی لە دەستدانی کاری خۆیە، هەر بۆیە لە تێکشکاندنی مانگرتنەکاندا هاریکاری دەسەڵات دەکات _ بەشداری کردنی لە خۆپیشاندانەکان زۆر لاواز و کاڵە و دوودڵیشە لە سەر بابەتەکان _ زۆر بە سەریعی دەکەوێتە جیهانی وەهم و خەیاڵی ئایدیالیزمیەوە_

بەرانبەر بە دەسەڵات خۆشباوەڕێ و هەمیدی چاکسازی هەیە بە دەستی خودی دەسەڵات (ڕیفۆرم) کە بە تەواوی میتافیزیاییە و ئاکامەکەی دژ بە تاک و کۆمەڵگەیە. کۆماری ئیسلامی لە بەر ئەوەی کە بە باشی ئەم جیلە دەناسێت و خواستە کانی دەزانێت و بە جیهانە فەرهەنگییە لاوازەکەی ئاشنایە کە زۆرجار بە ناردنی قشقەڕەی جووانەکان(پرستوهای ڕژیم) لە باری سیکسییەوە، دەیانخاتە ناو داو. وە نەخشەکانی خۆی دەباتە پێشەوە. ئەو ژنانەش کە بەو شێوازە بە کۆماری ئیسلامی کار دەکەن، پێشتر بە دەستی کاربەدەستانی وەزارەتی ئیتلاعات لە سەریان کار کراوە و فیریان کردوون کە چۆن بەرنامەکانیان ببەنە پێشەوە! _ ئەم دیاردەیەش دەگەڕێتەوە بە خواستی دەسەڵات و بە گشتی چۆنییەتی فامی سەرمایەی جیهانی کە بە بورژوازی بە ناوبانگە. ئەگینا مرۆڤ لە باری سرووشتییەوە بە پێ سروشتەوە، ئەبێت خاوێن و پاک بێت و بە پارە و کورسی و دەسەڵات دەست بە هەر کارێک نەبات (فەلسەفەی مورالە). لێرەدا من دەکەومە بیر ئەفلاتوون کە لە تیزی تەزەکاردا دەڵێت: «زانیارییەکان و هیزرەکان پێشتر لە مرۆڤدا بوونیان هەبووە، کە بە دونیا دێت و وردە وردە فێری شتان ئەبێت، ئەو شتانە وە بیری دێتەوە و ئەوانە پێشترلە جیهانی موسەڵیدا بوونیان هەبووە»!

کە بەمپێیە ئەکرێت بڵێین کە لە ڕوانگەی ئەفلاتوونەوە، ئەگەر کەسێک هەڵدەستێت بە ئەنجامدانی خراپەئەکەوە، ئەوە لە ڕوی زانیاری و ئاگاهییەوە نەبووە _ ئەو لە کاتی ئەنجامدانی ئەو خراپەیە، ئاگای(زانیاری- شناخت- ناسین)ی نەبووە و لە ڕوی نەزانییەوە ئەو کارەی کردووە!! دەی ئەگەر ئەمە دروست بێت واتە ئەو حاکمەی کە حوکمی دەسبەسەر کردنی ئەو دوو میرمنداڵەی کە تەمەنیان لە خوارەوەی هەژدەساڵدایە یانە عەبدوڵا هیوا فاتیح و سابیر ئەحمەد، کە تەنیا لە خۆپیشانداندا بەشداریان کردووە و لە ٨-١١-٢٠٢٢دا لە گەرمیانی باشووری کوردستان و بە دووای دوو ساڵدا، سزای چوارساڵ زیندانی بە سەر هەر یەکەیان داسەپاندووە، لە ڕوی نەزانی و نەبونی زانیاریدا، وەهای کردووە! ئەو حاکمە و ئەو دەسەڵاتە بە پێ هیزری ئەفلاتوونی، خەتای نەکردووە و کارەکەی درووستە! _ دەی نەسەی زید، وەها تێگەیشتنێکی کاڵفامانە و وەها کردەوەئەکی قیزەونی لا قبووڵ نییە و بە تەواو بوونیەوە، لە بەرانبەریدا دەوەستێتەوە.

بابەتێکیتر ئەوەیە کە بەشێک لە ڕووناکبیرانی چەمکی فەلسەفەی سیاسی ئەفەرموون: دابەش کردنی جیلەکان و دەرخستنی جیاوازییەکانی نێوان ئەو جیلانە کارێکی نازانستیانەیە! ئەمە لە حاڵێکدایە کە ئەو

ڕووناکبیرانە هەر لە خاڵی یەکەمدا گرفتی میتافیزییان هەیە لە بەر ئەوەی کە چاوی خۆیان و گۆێ خۆیان سەبارەت بە گۆڕانی بەردەوامی فینۆمنەکانی گەردوونی کەڕ و کوێر کردووە! خۆشیان ئەزانن کە جیلی پێشووتر بۆ وێنە هەر نەیزانیوە کە ئینترنیت میوە یان بەرەی چ دارێکە! لە حاڵێکدا نەسڵی زید لە گەڵ جیهانی پێشکەوتووخوازی تەکنۆلۆجیای سەردەمدا تێکەڵاوە و هەر لە کاتی بە دونیا هاتنیدا لە گەڵ ئەو جیهانە زۆر سەریعە دەرگیر بووە و لە گەڵ دیاردە جۆراوجۆرەکان و ڕووداوەکانی کۆمەڵگەی جیهانی و تەنانەت جیهانی گەردوونی و یۆنیورساڵی نەک نامۆ نییە کە زۆریش ئاشنایە. دەی هەر لەمخاڵەدا چۆن دەکرێت ئەم دوو جیلە وەکوو یەک پێناسە بکرێت؟ ئایا جێاوازییەکان وەکوو ڕۆژی ڕوون لە برچاو نین؟! ئایا چۆنییەتی هەڵسوکەوتی ئەم دووانە لە گەڵ یەکتریدا خاوەنی دەیان و بگرە سەدان جێاوازی نییە! ئەساسەن کام بۆچوون و هیزری جیلی زید لە گەڵ جیلی پێشووتردا یەکئەگرنەوە؟! ئەگەر وا بێت بۆچی زۆربەی ئەو جیلە دەڵێن کە لەو کاتەی بە ئامانجەکانیان بگەن و شۆڕشەکە سەر ئەخەن، هەر حەتمەن ناوی فامیلی خۆیان دەگۆڕن؟! بەو خواستەی کە بە تەواوی لە یادگارەکانی جیلی پێشووتر دابڕابێتن!! یانێ ئەم ڕادەی تووڕەیی و ئەستم□ی کە لەم جیلەی زید کراوە، بۆچی نابیندرێت و بە ڕوونی ناکەوێتە بەرچاو؟ بۆچی بەرگرییان لێدەکرێت لە کارەکانیان و پڕۆژەکانیان؟

کێ بەرگرییان لێدەکات؟

ئایا جێا لە دەسەڵاتی میتافیزیایی کۆماری ئیسلامی و جیلی پێشووتر یانێ دایک و باوک و براو خۆشکانی سەر بە جیلی پێشووتر، کەسێکیتر هەیە کە حوکمی وەستان و بێ دەسەڵاتی و لاوازی و سازشیان بە سەردا دەسەپێنێت؟ و داوایان لێئەکات کە هێندە ڕادیکاڵ مەبن و تەنانەت بە شێوازی خۆیان بەندیان دەکەن و ڕێگرییان لێدەکەن؟! ئەمانە جێاوازی نین، واتە چین؟ تکایە بۆمانی ڕوون بکەنەوە. ئێوە کە لە بناخەوە لە گەڵ سیستەم و دەسەڵاتی دژ ب□ م□ر□ق و م□ر□قایەتی ڕاهاتوون و تەنانەت بە ئاشکرا و بە نهێنی حاشا لە گۆڕانکاری گەردیلە و گەردوون ئەکەن. ڕوونی بکەنەوە کە خاڵی هاوبەشی ئەم دوو دیاردە کۆمەڵاتییە چیە؟ ئەوەی کە نەسڵی ئێم□ م□ر□قین و ئەوانیش م□ر□قن؟ _ بڕواتان هەبێت کە جیلی زید گۆمانیان هەیە ل□ م□ر□ق بوونی ئێمە! لە بەر ئەوەی کە ئەوان ئەتووانن بڵێین کە: ئێوە چۆن ئەم دونیا و کۆمەڵگە و سیستەمەتان بۆ ئێمە ڕەخساندووە؟ چۆن بە خۆتان ئیزنتان داوە کە وەها دۆخێک بۆ ئێمە بڕەخسنێنن؟! بۆچی دەگەڕان

بە دووای تاڵی مووی ئیمام خومەینی لە نێو قورعاندا؟ چۆن و لە بەر چی ئەو هەموو ئیمامزادەتان درووست کرد و دەیان پەرەستن و لە ڕۆژانی تاسووعاو عاشوورا گریاون و دەگرین و هەر ئیستەش لە شارەکانەوە هەموو سالێک بە ڕێ دەکەون و بە پێ دەڕۆن بۆ کەربەلا و زیارەتی ئیمام حسێن؟ یان خود چۆن ئەوە ئەتووانن قبووڵ بفەرموون کە هەزاران مرۆڤی ئازادیخواز لە زیندانەکاندا ئیعدام بکرێن و هیچ هەڵویستێکتان نەبێت؟! ئەمە ئەم هەموو پارادۆکسە چۆن لە مێشکی خۆمان حەل بکەین؟ چاوەکەم ئەمە لە ئەوە دابڕاوین و لە ڕاستیشدا لە ڕووی جەوهەری گەردوونییەوە دابڕاوین و هەر بۆیە دەڵێین لە دوواڕۆژی سەرکەوتن بە سەر ئەم دەسەڵاتە دژ بە مرۆڤە، تەنانەت ناوی فامیلی خۆمان دەگۆڕین کە بە ڕۆڵەکانی داهاتوو بڵێین و ئاشکرابکەین کە چیمان لە دەستی ئەوە کێشا و چۆن بە دیل گیراین و بۆچی لە ئەوە بێزارین؟_ ئەوەی کە دەتانبینی لە ناو شارەکاندا گرووپ گرووپ خەڵکیان بە جەرسەقیل لە سێدارە دەدا و ئەوە تەواشاتان ئەکرد!! بەڵێ ئاشکرایە و حاشاهەڵنەگرە کە لە جیلی ئەوەش کەسانێکتان تێکۆشەر بوون و سەدان ئازارتان بینی و کەسانێکتان تێکۆشان کە ئەم دەسەڵاتە پیس و پۆخڵە دابڕۆخێنن، بەڵام نەک هەمووتان… چەند لە سەدێکی زۆر کەمتان لە ڕاستی و درووستی و ئازادی داکۆکیتان کرد، قسەکەی ئەمە لە سەر ئەو کەسانە نیە کە دەیان و سەدانیان لەو تێکۆشانەدا گیانی خۆیان فیدا کرد، بەڵکوو قسەی ئەمە ڕوو بە زۆربەی هەرە زۆری جیلەکەی ئەوەیە کە ڕاستییەکان و واقیعتان، چەواشە دەبینی و هەر ئێستەش بە چەواشەوە دەیبینن و ددان بە هەبوون و ڕووداونی واقیعەکان دا نانێن! بۆیە لە نەوان ئەمە و ئەوەدا جیاوازییەکی زۆر قووڵ هەیە. وە ناشتوانن حاشای ئەوە بکەن کە بەس جیلی ئەوە بوو کە دەنگی دا بە کۆماری ئیسلامی و ئەم بارو دۆخەتان بە ئەمە ڕەخساند. نا. ناتووانن حاشای لێبکەن. ئێستەش ئەمە ئیزن بە خۆمان نادەین کە ئەوە دادگاهی بکەین، بەڵام داواکارین کە لە پرخە پرخی خەونە ڕاسپوتینییەکانتان هەستن و لانیکەم ڕێگری لە ئەمە بە بەرەو پێشخستنی خۆپیشاندان و خەبات و شۆڕشەکەمان مەکەن. ڕاستە ڕوبەڕوو بوونەوە لە گەڵ واقیعدا هاسان نییە! بەڵام ئیرادەتان هەبێت و واقیع قبووڵ بکەن!

جیلی زید لە باشووری کوردستان

لە باشووری کوردستانیش، بە داخەوە نەسڵی زید بە شێوازێکی سەردەمیانە و مودیڕن فام نەکراوە. لەوێش هەر ئەم کێشەگەلە بوونی هەیە و دەسەڵاتی دوو بنەماڵە بووەتە هۆی خەساندنی بەشی هەرە زۆری

ک□م□گ□. لەم بەشەی کوردستانێک کە زنجیر کراوە، دەیان دیاردە و □وداوی سەیر و سەمەر□ □ویانداوە و جیلی کلاسیک نەک هەر ئیرادەی لێ سەندێندراوە، بەڵکوو لە هەموو خراپتر خەسێندراویشە! خواستی دەسەڵاتی ئەو حوکمڕانییە وەکوو وایرۆسێک لە ناو خەڵکانێکی زۆردا ژیان بە سەر ئەبات. خۆ جیلی زید ئەو دەسەڵاتە گەندەڵەی درووست نەکرد! جیلی زید هەر بوونی نەبوو کە خەڵکانی ئەو سەردەمە خۆیان دەنگیان دا بە ئەو حیزبانە و دوو دەستی دەسەڵاتیان لە ناو سینی زێڕیندا پێشکەشکردن! _ کەسانێکی دڵسۆز و ژیر و هۆشیار دەستیان کرد بە جووڵەو تێکۆشان گۆڕانێک لە بەرژەوەندی کۆمەڵگەدا بە دی بکەن، ب□□□ام ئەوانە کەوتنە بەر هەڕەشەو و گۆڕەشەی دەسەڵات و حیزبەکان و بەشێکیان هەڵاتن بۆ هەندەران و بەشێکیان خانەنشین بوون و بێ دەرەتان داکەوتن و بەشێکیان بە تەواوی لەو تێکۆشانەدا لە ناو چوون. کە ئەمانە چەند لە سەدی خەڵک بوون؟بە ڕاستی زۆر کەم بوون. بۆ وێنە ئەو قەڵەمبەدەستانە کە بە ڕەهەندییەکان بەناوبانگن و تێکۆشان کە لە ڕێگای قەڵەمەکانیانەوە و لە چاپدانی کتێب و مەقالەو گ□قار، کۆمەڵگە وشیار بکەنەوە، بەڵام هەر ئەوانیش پەرتەوازە بوون و نەیانتوانی بە شێوازێکی جیدی و کارا، دەسەڵاتی دژ بە خەڵک بگۆڕن. کە دەبینین لە باشووری کوردستان، ئەو دەسەڵاتە هەر ماوەتەوە و نەک هەر گۆڕانکاری نەکراوە کە بارودۆخەکە لە ساڵانی پێشووتر زۆر خراپتر بووە! بۆ وێنەی بەرچاو، باشووری کوردستان بە دوو زۆنی سەوز و زەرد دابەشکراوە و لە هەرکامیان بە شێوازی جۆراوجۆر نەک هەر سەروەت و سامانی ئەو وڵاتە ئەبەن کە تەنانەت دژ بە مانا ڕەسەنەکانی مر□ق و□ستاون_ هەر هێندە دیار و ئاشکرایە کە سایرۆنەکانی کوردستانی باشوور، لە ڕۆژی ڕووناکدا لە خەڵک دزی دەکەن. وە تەواو کارەکانیشیان لە فیلتەری یاساکانی خۆیاندا دەڕواتە پێشەوە! بە ڕاستیش سایرۆن ئەو دزە زۆر زیرەکەیە کە لە ئۆستوورەکانی یۆنانی کۆندا بە دزێکی زۆر زیرەک بە ناوبانگ بووە، بە جۆرێک کە کەس نەیزانیوە بە چۆنیەتی دزی کردنی سایرۆن_ ئێستە سایرۆنەکانی کوردستان لەوانەیە دەرس بە سایرۆنی یۆنانی بدەن! لە بەر ئەوەی کە بۆ وێنە هەر پڕۆگرامی لاپەڕەی سپی و پریڤاتکردنەوەی زۆربەی هەرە زۆری ئۆرگانە کۆمەڵاتییەکان و خزمەتگۆزارییەکان کە پریڤاتکراون. وەکوو زانکۆەکان و خوێندگە_ سیستەمی پیزشکی _یان سیستەمی پەروەردە و لەو لاوە سیستەمی دادپەروەری! _ دەی پرسیار ئەوەیە کە ئەو گەنجەی کە پارەی نیە و ژیانی زۆر بە سەختی دەڕواتە پێشەوە، چۆن ئەتوانێت پارەی دەرسەکان و زانکۆەکە بدات، ڕێک لەوەش ئاگادارە کە بە دووای تەواوکردنی زانکۆەکەی، کاریشی دەست ناکەوێت و دەکەوێتە ناو ئەرتەشی

بکارکان؟! یان ئو کسی ک نخش و ل بر پریڤاتبوونی سیستمی پیزشکی توانای ئوی نی ک پاری دوکتر و درمانکان بدات! خ ئم حوکمی استوخی کوشتنی تاککان و مرقکان! جیلی زید، ئاگاداری تواو ئم بارودخ و کارساتی بی وکوو مارکی بریندار ل باشووردا خریک هر لوول دخوات و تووبوونی لودای ک چن دکرت وها ژیانک ب ئو کمگی دستبر بکرت ک ل ناویدا مرق خاونی هیچ پگ و بایخک نی!

زربی هر زری کمگ و جیلی پشووتر ل دامزراندنی ئو دساتی هاریکار بوون! ک سیمای واقیع و خواستی دساتی سرمای و دساتی گندی لکانی درکوت و مانگ ل پشت هورکان هات دروه، کسانکیان وکوو شنبیری لاینگری برژوندییکانی کمگ قمکانیان خست گ. وکوو هندییکان ک پشتر ئاماژیان پدرا_ بام ئوانیش پرتواز بوون! و نیانتووانی کارک ببن پشو. بچی؟ وام بو پرسیار نادرتو مگر ئوی ک بدواداچوونکی زانستیان ل سری بکرت. ب هر چنک بت خ دسات ب ب چالاکی و تکشان ب بقای خی دانانیشت. ئویش تئکشت ک داندان ئو مرقانی ک ژیر و ئازادیخوازن ل ناو برت. بی دبینین بشک ل قمکان ب هزی سرمای و پار دسنت یان خود قمکانیان دخات گیرفانی نووسرکانو ب ئوی ک یک در ل سر ئازادی و واقیعی بارودخی ژیانی خک لو قمو بت درو!_بمپی کنتری دزگای چاپمنی دگرت دستو. تنانت پاری تایبت ترخان ئکات ک لژنئک بچن ب هندران و لو، ل گ نووسراندا دانیشتن دکن تاکوو قمکانیان ل خزمتی دساتدا بکوت گ ک لمگاو خک بگمژنن و ب واتای دقیقی فلسفی زرتربیان خسنن _ ب دسات ب تواو هزی خیو خریکی خساندنی تاک و کمگی. ئساسن وشی تاک ل باشووری کوردستاندا خاونی هیچ پگئک نیی! هیچ مانائکی نیی! هیچ جگئکی نیی! ک تاک ل ماناکانی بتا بوو، خودی کمگش ل ماناکانی و ل بایخکانی بتا ئبتو.

دسات ل باشووردا وها دخکت ب ساز دکات ک ل پانتمیمیش سیرتر! وک ونا، پارلیمانکت ب درووست ئکات ک سیمای یاسا و ومودینیتی پیشان بدات! بام هر ئو پارلمان دکرت ب تلفنک ب ماوئکی دوور و درژ دابخرت! ئم سیما مودینکی!! ئنجا ئندامکانی ئو پارلمان، کسیان ل

نوێنەری ڕاستەقینەی خەڵک نەبێت!! بۆچی؟ چونکی لە سیستەمی دەنگداندا تەنانەت دەکرێت دەنگەکان بکڕدرێن و بفرۆشرێن!! وەکوو بازاڕی قەسابەکان یان وەکوو سفرەکەی پیرەمێردی خینزر پینزری لە بەبووی کوێردا_ جیلی زید لە وەها بارودۆخێکدا دێتە دی. کە تەواشای دەوروبەری خۆی دەکات دەبینێت بە ڕاستی و تەنانەت لەم دەورەی مودیڕن و پۆسا مودیڕنەدا، هیچ شتێک لە سەر جێ خۆی نییە و هەموو گاڵتە جاڕییەکی زۆر خەمگینە بە سەر ئەو خەڵکەوە. بۆیە دڵسارد ئەبێت و تووشی ڕۆژمەرگی دەبێت_ هەزارانی ئەو جیلە زانکۆی تەواوکردووە بەڵام کاری دەست نەکەوتووە! چۆن دڵسارد نەبێت؟ هەرچی بەراوەردی خۆی دەکات لەم خاکە و دەڕوانێتە هاو نەسڵەکەی خۆی لە وڵاتانیتر، دەڵێک دەبینێت کە بە هەزاران هەزار لەری زۆ بەلەح پێ نابەتەوە! بۆیە ڕوو دەکات لە هەندەران و بەشێکیان دەبێتە خۆراکی ماسییەکانی دەریای ئیژە و بەشێکیان کە دەگەنە ئەروپا دەبنە سەرباز و هێزی سەرمایە_ زۆر سەیرە ئەوەی کە بەشێکیان کە زانکۆیان تەواو کردووە بە هەمیدی ئەوەی کە لە کۆمپانیائیکدا کارێکیان وە دەست کەوێت دەستدەکەن بە کارکردنی بێ پارە و لە باری زەمانەوە نادیار، بەو هیوایە کە لە داهاتوودا لەوێ کاریان پێ بدرێت! بەشێکی هەرە زۆریشیان دەکەونە ناو ئەرتەشی بێکارەکانی سەرمایە کە زریانێکی زۆر خەترناکە و مارکس بە شێوازێکی زۆر جوان ئەو دیاردەیە پیشان ئەدات. هەر بۆیە نیزامی سەرمایە پەیوەستی بە بەدیهێنانی ئەو ئەرتەشە بێکارەیە و بە دوا ڕۆژ کاری تایبەتی پێیە! و وەکوو گورزێکی گرانە دژ بە سرووشتی مرۆڤ و جێگەو پێگەی تاک و کۆمەڵگە_ هەر لەم ڕێگەو چەندین شێوازیترەوە وەکوو پریڤاتیزە کردنی دەزگا خزمەتگۆزارییەکان و ئۆرگانەکایتر، دەبێتە هۆی لەناوچوونی شیرازەی فەرهەنگ وبەمجۆرە خودی کۆمەڵگە تێک ئەدات و ئەبێتە هۆی سەرهەڵدانی سەدان ڕووداوی هیزری و کلتووری کە کوشتن و بڕین و ئیهانەکردن بە ژنان و تێکدانی زیاتری پێکهاتەی تاک و تەواو کۆمەڵگەکە.

جیلی زید لە باشووری کوردستان لە خۆی ئەپرسێت کە هۆی سەرەکی ئەم هەموو کارەساتە چییە؟ چۆن دەبێت ئەم هەموو بێکاری و بێ پارەیی و شێواندنی پێکهاتەی خاو وخێزان و بنەماڵە و ڕوودانی دەیان و سەدان شتی ناو کۆمەڵگەکە بەمشێوەیە بێت و کەسیش ئیرادەی جووڵەی نەبێت؟ و دەسەڵات بە سەریدا بەمشێوەیە حوکمڕانی بکات؟! بە دووای وەڵامەکاندا دەگەڕێت، لە حاڵێکدا هێزی کەمە و دەبینێت کە هەر جووڵەئێکی ئەویش لە ژێر کۆنترۆڵی دەسەڵاتدا_ بە ڕوونی پارادۆکسەکانی کۆمەڵگەی خۆی لە گەڵ کۆمەڵگەکانیتردا دەبینێت

بەڵام چارەسەرکردنەکەی لا هاسان نییە! بەڵێ لە ناو خەیاڵ دەشکێتەوە_ کات کە دەڕوات دەقیقتر دەبێت و بە خۆی ئەڵێت: قبووڵکردنی ئەم باروودۆخە بەم شێوەیە کارێکی زۆر زۆر سەختە و بە من ناکرێت چونکی دەبینم دژ بە واقیعە. بەڵێ دەبێت هەستمە سەر پێ و هەبوونی خۆم بسەلمێنم و ڕووڕەشی دەسەڵات بخەمە بەرچاو. ئەمە ئەرکی مێژوویی سەر شانی منە_ من ناتووانم وەکوو جیلی پێشووتر پشت بکەم لە واقیعەکان! من ئەبێت شەو و ڕۆژی خۆم و ژیانی خۆم درووست بکەم_ بەڵێ زانیومە چیتر شتێکم نییە کە لە دەستی بدەم، کە واتە هیچ ڕێگائیک نییە جگە لەوەی کە دەبێت بە تەواو بوونمەوە بەرانبەر بەم دەسەڵاتە دژ بە مرۆڤ و کۆمەڵگەیە بوەستم. ئیتر ئەگەر گیانیشم لە دەستدا، زۆر گرنگ نییە لە بەر ئەوەی کە لانیکەم بەرانبەر بە واقیع و مرۆڤەکانی داهاتوو شەرمەزار نابم. بەمپێیە ناچارم خۆم ڕێک بخەم بە بەدیهێنانی شۆڕشێکی کۆمەڵایەتی ڕاستەقینە.

نەسڵی Z بە زمانێکی زۆر ڕووناک بە خۆی و بە ئێمە ئەڵێت: کە دادەنیشم و خۆم لە گەڵ هاونەسڵەکانیتری خۆمدا لە وڵاتەکانی ئەرووپا هەڵئەسەنگێنم دەبینم ئەو مێشکی بەوە سەرقاڵ نییە کە خواردنم نییە یان کارم نییە و ئاخۆ داهاتووم چی ئەبێت؟! خواردن و کار و خوێندن و داهاتووی ڕوونە، بەڵێ یەکسەر دەست دەکات بە پلان داڕشتن بۆ داهاتووی دوور و زۆر باشتر لەوەی ئیستە هەیەتی_ ئەو ها لە ڕادەئەکی بەرزترەوە_ من بە پێچەوانەوە مێشکم سەرقاڵە بە بەرهەمهێنانی خواردنی ڕۆژانەوە و هیچ وێنائەکی ڕووناکم لە بەر دیدی خۆم نییە بۆ داهاتوو، بەڵێ لەم سیستەمی هیرەمیەدا لە قاتی خواری خوار دەرگیری شتە ئاسایی و بەیسیکەکانم، کە بەمپێیە ناتووانم داهاتووی باش بۆ دی بکەم بۆ خۆم، بەڵێ خۆمسارد و بێ هێمیدم! هەر بەڵێ پێنا ئەبمە سەر بەڕێک یاری ئینترنتی و دەیان سەعات خۆم بەوجۆرە سەرقاڵ ئەکەم تاکوو خۆم لە واقیعە تاڵەکان دوور بخەمەوە! ئەمە خۆشییەکانی منە کە هەر زوو لە ناو ئەچن و جیهانێکی خەیاڵەی دوور لە واقیعە! بەڵێ ناتووانم داهێنەر بم. جووڵەیان لەم بەیوە! لە دەیانلاوە بە دەستی باوک و دایک و کەس وکارەوە بە دیلی گیراوم و دەرگیری فەرهەنگێکی زۆر دوواکەوتووانەم کە دەسەڵاتێکی بێ رەحمی لە پشتە و خەشم ئەزانم کە دەبێ ئەو دەسەڵاتە بەڕخێنم و فەرهەنگەکەش بگۆڕم…! بەڵێ بەردەوام بەرەکی خۆم دەگرم و لە گەڵ خۆمدا شەڕ دەکەم کە ڕێگاچارەی ڕاستەقینە و چارەسەری کێشەکان بدۆزمەوە.

ئیتر بەڵێ ئازادکردنی ئادرناڵین بەم باشترینی خۆشییەکانە و لە

ڕێگای خەتەرکردنەوە، هەڵدەستم بە ئەنجامدانی ئەو کارانەی کە ئادرناڵینم ئازاد بکەم و تەنانەت لە گیانی خۆیشم لا ئەدەم!!هەر شتێک خەتەرێکی تێدا بێت بۆ من بەدیکردنی شادی و شانازییە!بۆیە شەپۆلە ساردەکانی دەریای ئیژەش بەم ئاسایە و دەشزانم کە ڕیسکی مردنی تێدایە. ئەگەر هەڵدەستم بە ڕێکخستن و خۆپیشاندان، تەنیا بەم هۆانەیە کە پێشتر قسەم بۆ کردی. بەڵام بە هەرکات ئەرکی سەرشانی منە کە ژیان و داهاتووی خۆم دەستنیشان بکەم، ئەویش بە هەر شێوازێک بێت.

دیاردەی ڕێبەری و نەسڵی Z

تاکوو ئەم نوقتەیە بە ڕوونی دیارە کە نەسڵی زید، بارودۆخ و هیزرەکانی خۆی سەبارەت بە دیاردەی ڕێبەری، بە دەقیقی ڕوون کردووتەوە و بە هیچشێوەئەک ڕێبەری تاکەکەسی کۆمەڵگەی لا قبووڵ نییە- کە هەر ئەمخاڵە زۆر بە هیزری ئانارشیستی نزیکە. هەرواش کە بۆ خەڵکان ڕوون بوەتەوە لە خۆپیشاندانەکانی ڕۆژهەڵات و بە گشتی ئێران لەم ماوەیەدا، نەسڵی زید خاوەنی هیچ فینۆمنێکی ڕێبەری نەبووە و نییە! بۆیە کۆماری ئیسلامی و هێزی سەرکوتکەر، لەم بارەتەوە سەری لێشێواوە و هەر چی بە دوای لیدەرەکاندا دەگەڕێت، شتێک نادۆزێتەوە! _ لە ڕاستیدا شتێک کە بوونی نییە، دۆزینەوەشی کارێکی بە تەواوی بێدەرەتانە!

شێوازی کارکردنیان بەو جۆرەی کە بەرچاوە، زۆر ڕەمزی و ئاڵۆزە. ڕەنگە زۆرێک لە مرۆڤەکانی ناو کۆمەڵگەی زید، خۆشیان ئاگاداری ئەوە نین کە لە چ کاتێک یان لە کام نوقتەی جوگرافیدا کۆبوونەوە و خۆپیشاندان یان هەر کردەوەئەکیتر دەڕواتە پێشەوە. بەڵام زۆر سەریع ئاگادار ئەبنەوە کە بەرنامەکان چین و کردارەکان و ئاکسیۆنەکان دەبێت چۆن بڕواتە خانەی کردارەوە! لەمبوارەدا بەوجۆرەی من تێگەیشتووم لە شێوازی کارەکانیان لە پێوەندییەکاندا، ئەوان خاوەنی جۆرێک زمانی نهێنی و ڕەمزین کە سەردەرهاوردن لەو زمانە کارێکی هاسان نییە. بە وێنە لە پەیامەکانیاندا بە یەکتری لە بڕێک وشە و پیتە کەڵک وەردەگرن کە بارهەڵگری تایبەتمەندییەکی دیاریکراوە و ئەگەر بە گوێ من و کەسانیتردا بێت، ڕەنگە هەر نەزانین باس لە چی دەکرێت! بۆیە دەتووانین بڵێین کە ئەم جیلە خۆی بۆ خۆی زمانێکی تایبەت بە خۆی درووستکردووە کە پێویست بووە. بە ئەوەی کە هێزی سەرکوتگەر و وەزارەتی ئیتڵاعاتی ڕژیم لەو زمان و پەیامە تێنەگات وە هەم لە لائەکیترەوە ببێتە هۆی سەرلێشێواوی زۆرتری کاربەدەستان و پەرتەوازەکردنیان لە شوێنە جیا جیاکانی ناو

شارەکاندا. بەو مەبەستەی کە بتوانن زۆرترین و کاراترین خەڵک لەو نوقتە تایبەتمەندەوە کۆ بکەنەوە. لە سەردەمی ئێمە وکاری نهێنی لەمبابەتە، لە خاترمە من خۆم لە گەڵ هاوڕێیەکانمدا بە شێوازی نووسین بە ئاوی پێواز لە سەر لاپەڕەئێکی چکۆلە کە دوواتر ئەو کەسەی پەیامەکەی بە دست دەگەیشت، دەیخستە سەر شەمعێک یان گەرمای چرائێک و بەمجۆرە، وشەکان و دێرەکان دەردەکەوتن! وە هەر هێندە پەیام و ناوەڕۆکی بابەتەکە دەگەشتە دەستمان دەمانسووتاند و ئەو لاپەڕەیە لەناو دەچوو! تاکوو نەگاتە دەستی هێزەکانی نهێنی ڕژیم! ئیستە جیلی زید کە وەها شتێک ئەخوێنێتەوە، بزەئێک دەکەوێتە سەر لێوی و ناحەقی نییە! لە بەر ئەوەی کە ئێمە هەر هێند□□مان لێدەزانی! تەکنل□جیای ئێمە هەر هێندە هێزی بوو. شەونامەکان و بانگهێشت کردنەکان ونووسینەکان بە ڕاستی دەیان خەتەری بۆمان دەڕەخساند بۆیە ئەو هەموو یارانەمان لێ کوژران و ئیعدام کران. بەراوەرد کردنی هەر ئەم وێنایە لەگەڵ شێوازی ڕەمزی تیکستەکانی جیلی زید، خۆی دەرخستنی جیهانێکە کە لە دەیانلاوە جێاوازیان هەیە.

هەر بەمپێیە و لەم بەراوەردکردنەدا، چۆنی□تی و کەیفییەتی چالاکییەکانی ئێمە و ئەم جیلە نوێیە، هەر حەتمەن خاوەنی جێگەو پێگەی خۆیە کە تایبەتمەندە بەو دەورەو ئەم دەورەوە. هەروا کە پێشتر وتمان، ئێستە زەمانێکە کە جیهانی دیجیتاڵی بە خێرایی و توون□دییەکی هەرە زۆرەوە دەڕواتی□ پ□شەوە و چەمک و کردەوەکان، ئێستە زۆرتر دیجیتاڵین و هاسانتر و سەریعترن و زۆریش کاران. لە سەر دەمی ئێمەدا ناچار بووین بۆ بڕێک بابەت وەکوو بەڕێ کردنی کتێبێک لە شارێک بۆ شارێکیتر، نەک هەر ناچار بووین ڕیسک و خەتەرەکان قبووڵ بکەین کە بەڕاستی هەر بەمبۆنەوە کەسانێکی زۆرمان لێگیران و کەوتنە زیندانەوە و لە بزووتنەوەکە دابڕان یان کوژران و لەناو چوون_ کەچی ئێستە بە پێچەوانەوە تۆ ئەتوانیت بیست کتێب و زۆر زیاتریش بە یارمەتی تەنیا یەک ئاپ یان سافتوێر بنێریت بۆ دۆستک□ت، بێ ئەوەی کە خەتەری گرتن و کوشتنی تێدا بێت. ئەگەر دیققەت بکەن، لەو کاتانەی کە پاسدارەکان دەڕۆن بۆ گرتنی کەسێک لە ماڵ و شوێنێکدا، ئەوەڵین کارێک کە دەکەن دەسبە سەردا گرتنی کامپیوتری ئەو ماڵەیە. خۆ دیارە بۆچی وە بە چ مەبەستێک وەها کارێک دەکرێت!

زامەکان و خواستەکانی ئێمە وجیلی زید لە خاڵێکدا هاوبەشە.

پێش ئەوەی کە ئەم بابەتە بوروژێنم ناچارم جەختبکەمەوە لە سەر

ئەمخاڵەی کە ئەگەر بە جیلی ئێمە ئیشارەدەکەم، مەبەست تەواوی ئەو جیلە یان نەسڵە نییە، بەڵکوو بەشێکە لەو نەسڵە کە بەشێوازی کارا و جیدی ژیانی خۆی تەرخانکرد بۆ بەدیهێنانی ئازادی و ژیانێکی باش بۆ تـــاک و کۆمەڵگە_ بەشێکیترمـــان بە ڕاستـــی بە هۆی جۆراوجۆرەوە نەهـاتە نـــاو ڕیـزی چـالاکی و بەرخۆدان بۆ خەڵـک. کە بەمپێیە ئەشێ مەبەستەکە ڕوون بێت.

ئێمەش زانیاریمان بوو لە سەر ڕووداوەکان و ب□پێ جەوهەری وجوودی خۆمانەوە، لەگەڵ حیزب یان ڕێکخراوەجۆراوجۆرەکاندا دابەشبووین کە لەوانە و زۆر پێشتر لە شۆڕشی ١٣٥٧ هەتاوی و دژ بە شای ئێران، بۆ وێنە من و چەند دۆست و مامۆستای خوێندگەمان لەگەڵ ئیتحادی□□ی کۆمۆنیستەکان کە بە سەربدارەکان بەناوبانگن هاوکاریمان دەکرد. و دواتر چووینە ناو ڕیزەکانی پێشمەرگە لە کۆمەڵەدا(هەڵبەت ئێستە ساڵەهای ساڵە کە من سەربخ□م و ئەندامی هیچ حیزبێک نیم) لەیادم ناچێت کە لە ساڵی ١٣٦٠ هەتاوی، یانێ ڕێک سێ ساڵ بە دووای ڕۆخانی ڕژیمی شاهی، دوو کچیان لە شاری سنە ئیعدام کرد و پەیکەرەکانیان نـــاردەوە بۆ بنەماڵەکانیـــان.(بە داخەوە ناوەکانیـــانم لە خـــاتر نەمـــاوە) لە کـــاتی شۆردنـــی ئەو کچـــانە لە ژووری تـــایبەتی مردوشۆرخانەکەدا لە مزگەوتی پیرمحەمەدی شاری سنە، لە پڕا ئەو خانمە تەمەندارەی کە ئەرکی شۆردنی پەیکەرەکانی بوو، بە پەلە هات بۆ لاێ من کە لە ناو خەڵکەکەدا بووم و وتی: کاکە گیان من سەوادم نییە، جل و بەرگی هەردووکیانم دەرهێناوە بەڵام دیارە لە سەر پێستیان شتهـائێک نووسـراوە کە نـازانم چییە! تکـایە تۆ وەرە و تەواشایان بکە و بزانە چی نووسراوە؟!

ئیستە کە ئەم خاترە تاڵە دەنووسمەوە، ناتووانم بەرگری بکەم ل□ □زانـی فرمیسـکی هەر دو چاوەکـانم._ بەهەرکـات مـن ڕۆیشتمە نـاو ژوورەکەوە و دوو سێ خانمیتریش هاتن و گلەئییان کرد کە ئەو کوڕە چۆن دەبێ و بۆچی چووەتە ژوورەکەوە؟! کە ئەو خانمە پێشوەکە بۆیانی باسکرد کە شتێکی وایە و من پێویستم بە نادرە. ئەوانیش وتیان دەی بـــاشە. داوامکردلێیـــان کە تکـــایە ئاگاتـــان بێـــت و کۆنترۆڵـــی بەردرگاکەبکەن تاکوو کەس نەزانێت چی ڕوویداوە. بە پەلە قەڵەم و کاغەزێکم حازر کرد و تەواو دێر و ئەو ناوانەی کە لە سەر پێستی یەکتری نووسیبوویان، نووسیمەوە و لە ژوورەکە هاتمە دەرەوە_ ئەو دوو کچە ئازادیخوازە دڵسۆزە لە سەر پێستی یەکتری چیان نووسیبوو؟

دیارە بە دووای ئەوەی کە لە کاربەدەستانی بەندیخانەکەوە حوکمی ئیعدامەکانیان پێدرابوو، بە جێا جێا تەجاوزیان بە هەر دووکیان

کردبوو. ئەنجا شەوی پێش ئەوەی ئیعدام بکرێن، هەردووکیان خستبووە یەک سلوولەوە_ هەر لەوێش ئەمان بە نۆرە ڕووت ببوون و هەر کامیان بەسەرهاتەکەیان لە سەر پێستی ئەویتر نووسیبوو. ناوی چەند کەسیان نووسیبوو لە بەرپرسان وپاسدارەکان کە لە ئەشکەنجەکردنی زیندانییەکانی ئەو زیندانەکە و تەجاوزکردنیان بە کچانێک کە بڕیار درابوو بە ئیعدامکردنیان. هەمووانیش ئەزانن کە بە پێ دەستوورەکانی ئیسلام گوایە ناکرێت کچێک ئیعدام بکرێت مەگەر ئەوەی کە گۆڕا بێت یان کرابێت بە ژن(یانێ پەردەی بیکارەتیان نابێ هەبێت، ئەگینا دەڕۆنە بەهەشتەوە!) لە بەراوەردی تیکستەکاندا هەر دوکیان وەکوو یەک ئەو گوزارشتەیان نووسیبوو! من هەر هەندێ زانیارییەکانی ئەوانم لە سەر کاغەز نووسی، دەستبەجێ بە ڕێکەوتم بە لای هەڤاڵانی خۆم کە لە گەڕەکێکیتردا بوون وبەرپرس بوون لە پەیوەندییەکاندا. لەوان داوامکرد کە ئەو نووسراوەیە بە زووترینکات بگەیەننە دەستی پێشمەرگە_ بە دووای ٢ ڕۆژدا ئەو نووسراوەیە و ڕاپۆرتەکە لە ڕادیۆی کۆمەڵە خوێندرایەوە و لە ماوەی دوو حەفتەدا هێزی پێشمەرگەی کۆمەڵە وەکوو چالاکییەکی تایبەت بەو بابەتەوە هاتنە ناو شار و چەند کەس لەو پاسدارانەیان لەو شەڕەدا کوشت و یەک دووانیشیان لە بە دیلی و زیندوو گرت کە دوواجار ئیعدام کران و تەواو ئەو بابەتەیان بە خەڵک بەیان کرد لە ڕادیۆکەدا. تا ئەو جێگەی لە خاترمە چەند کەسێک لە لیستی ناوەکانی سەر پێستی ئەو گیانبەختکردوانە کە لەو ئۆپراسیۆنەدا ڕزگار ببوون، دواتر لە چالاکییەکانی پێشمەرگەدا، کوژران…

لاموایە ئێستە بە ڕوونی دیارە کە ئەمەی جیلی پێشووتر و جیلی زید، لە زۆر چەمک وەکوو خواستی ئازادی و زامەکاندا، هەروەک وێنا تاڵەکەی سەرەوە هاو بەشین! ئەگەرچی بەشێک لە جیلی ئەمە لە ناو دەسەڵاتی دژ بە خەڵکدا، بە شێوازێکی خراپ توایەوە. یان خانەنشین بوون و سەبارەت بە ڕووداوەکانی ناو کۆمەڵگە نەک هەر کارا نین، بەڵکوو لەوە خراپتر بە جۆرێک لە جۆران یاریدەری دەسەڵاتن یان تێکەڵاوی دەسەڵاتن کە خۆی مایەی شەرمەزارییە، هەرچەند هەڵەکانی دیار و ڕوونە. بە وێنە بەشێکی هەرە زۆریان بە ڕاستی کەوتنە ناو فیکری ژیانی ساکار و کارکردن، کە بەمشێوەیە هەر ئەوانیش بوونە سەربازەکانی سەرمایە و مانەوەی دەسەڵات. بەڵام بەشێکیشمان بە جیدی لەگەڵ خەڵکدا بووین و هەین وە بەرانبەر بە دۆخی تاک و کۆمەڵگە کەمتەرخەم نین و بە ئێستەشیەوە هەر تێدەکۆشین کە لەگەڵ جیلی نوێدا هاریکار و یاریدەر بین. درووستە لە چەندین ڕەهەندەوە گرفتی ئایدیۆلۆژیا بوو بە تەنگەنە و ڕێگر لەوەی کە بە شێوازی

زانستی و درووست کاریگەر بین لە خواستەکانی تاک و خەڵک بۆ ئازادی و ژیانێکی باش، بەڵام بێ هیواش نین و بە پێ توواناکانمان هەر تێدەکۆشین… گەرچی ئەشزانین کە هێشتا هەڵەمان هەیە و بەشێکمان تووشی وەهمین و لەو ڕێگاوە ڕەهاگەر و موتڵەقگەراین و هەر لەو ڕێگاوە دبینە ڕێگر لە بەردەم جیلی نوێدا، بەڵام لە لائەکیترەوە دەزانین کە ئەگەر فەزای دیالۆگ بخوڵقێنین و بتووانین لە هیزرە ئایدیال و خورافییەکان لابدەین و لەگەڵ ئەم جیلە نوێیەدا هاوکاربین، حەتمەن لێکەوتەو کاردانەوەی درووستی لێدەردەت بە ژیانی کۆمەڵگەی داهاتوو.

هەر لەم خاڵەی سەرەوە بە بێ ئەوەی کە هیچ ئاماژەئەک درابێت بە هیزری سیکولاری فەلسەفی و سیاسی، ڕوون دیارە کە لایەنگرانی ڕاستەقینەی مرۆڤەکان و کۆمەڵگە، لە ناخی دڵەوە داخوازی بەدیهێنانی سیستەمێکی سیکولارن لە ناو کۆمەڵگەکەیاندا_ جا ئێستە و هەر لەم خاڵەدا ئەمە دابەش دەبین بە سەر دوو هیزر لە یەک چەمکدا سەبارەت بە خودی سیکولاریسم! بەشێکمان کە زۆرتر هان لە ناو حیزبەکاندا، لە سیکولاریسمی سیاسی داکۆکی دەکەن و تەنیا باس لە جیا بوونەوەی دین و ئاین لە دەسەڵاتی سیاسی یان حکومەت دەکەن_ کەسانێک وەکوو من لە سکولاری فەلسەفی داکۆکی دەکەین کە شێوازی کارکردن و هیزر و کردەوەی ئەمجۆرە مرۆڤانە زۆر لە جیلی Z نزیکە. هەر ئەو ڕووداوەی ئیعدامکردنی ئەو دوو کچە ئازادیخوازە دەگەڕێتەوە بەس بۆ خواست و چەمکی سیکولاریسمی فەلسەفی نەک سیاسی_ من لە جێگایەکیترو لە مەقالەئەکی زۆر کۆندا بە ناوی «سکولاریسمی سیاسی یان فەلسەفی؟». بە وردی هەردوو دیوی ئەم چەمکەم وروژاندووە کە هەم بە زمانی فارسی نووسراوە و هەم کوردی و لە ماڵپەڕەکاندا هێشتا بوونی هەیە. وە هەر وەها لە کتێبی جیاوزییەکاندا بە وردی لە سەر ئەم چەمکە نووسیومە. لێرەدا تەنیا بۆ خاتر و فیکری خوێنەران دەنمەوە کە ئەو ڕووداوەی لە سەروترەوە سەبارەت بە ساڵی ١٣٦٠ لە شاری سنە و تەجاوز کردن بەو دووکچە چالاکوانە و هەڵەکانی و چەنیەتی ئیعدامکردنیان و دەیان ڕوداوی هاوشێوە چ لە ڕۆژهەڵات و چ لە باشووری کوردستان، دەگەڕێتەوە بۆ فامی دەقیقترو چەنییەتی خواستی سکولاریسمی فەلسەفی لە لایەن کەسانێک وەکوو ساحیبی ئەم قەڵەمەوە. لێرەدا هەر هێندە ئاماژە ئەدەم بەوەی کە سکولاریسمی سیاسی، منداڵ و پەروەردەی سکولاری فەلسەفییە و گەرچی خاڵی هاوبەشیان هەیە بەڵام ئەم دوانە زۆر لەیەک جیاوازن!

بەس هێشتا ئەم پرسیارە بۆ هەزێکی سەیرەوە قوتدەبێتەوە کە بە

خواستی ئازادی و ئەو هاریکاریە زەروور و پێویستەی نێوان نەسڵی ئێمەو نەسڵی Z، چۆن دەکرێت لە ڕەهاگەری و میتافیزیا دوورەپەرێز بین تاکوو بگەینە خواستی ئازادی و ژیانی باش و ئاواتە جووانەکان بۆ مر□قی تاک و کۆمەڵگەی داهاتوو؟

نادر خەلیلی

هەواڵنێرێکی وەرزش بەتامی بانگخواز؟.. گۆران هەڵەبجەیی

لەمێژە گووتوومە هیچ شتێک لە باشوور لە شوێنی خۆیدا نیە و نەماوە ،شتەکان لە ڕەوتی خۆیان دەردەچن ،لەزۆربەی کایەکاندا باسی شتگەلێک دەکەن کە دوورو نزیک پەیوەندیان بە باسەکەوە نیە.جا ئەم پێسەروبەریە زۆربەی بوارەکانی گرتۆتەوە،لە سیاسەتەوە بگرە تا دەگاتە ، ئابووری،کۆمەڵایەتی، تەندرووستی،وتەبێژی،ڕاوێژکاری و وەرزش.هۆکاریش نەبوونی شارەزاییە لە بوارەکاندا ،واتە پەندی{ کەسی شیاو بۆ شوێنی شیاو} پەیڕەو ناکرێت و نەکراوە،ئەمەش دەمانگەیەنێتە ئەو قەناعەتەی کە لە هەرێم شتێک نیە بە نێوی ڕێزگرتن لە پیشە.

لەڕابردوودا چەند نمونەیەکم لە [لادان لە بابەت] بەوتار خستەڕوو، بە تایبەتی لەبواری وتەبێژی و ڕاوێژکاریدا.

ئێستەش ناچارم لەسەر لایەنێک بدوێم کە وەرزشە ، بەتایبەتیش پیشەی[هەواڵنێر] لە کەناڵە کوردیەکان ،وە بەدیاری کراوی لە کەناڵی[NRT] .

شەوی[٨/١] دوای هەواڵەکان ، نۆرەی هەواڵی وەرزشی هات، ئەو گەنجەی هەواڵە وەرزشیەکانی خوێندەوە ناوی{سامان عارف}ە،زیاتر لەسەر [ڕۆناڵدۆ] هەڵوەستەی کرد، باسی گرێبەستەکەی نێوان ئەو یاریزانە بەتوانایە و یانەی {نصر}ی سعودیەی کرد لەزۆر ڕووەوە ، ئەز قسە گرنگەکانی لەم خاڵانەدا کۆدەکەمەوە:

+جۆش و خرۆشی خۆی بۆ خولێکی نوێ و ئەزموونێکی نوێ دەربڕی.

+زۆرێک گووتیان ڕۆناڵدۆ لەبەر پارە یاری بۆ ئەم یانەیەدەکات.

+هەندێکیش دەڵێن سعودیە دەخوازێت لەڕێگەی کریستیانۆوە هەنگاو بەرەو مۆندیاڵ بنێت.

+ئەمە هەنگاوی یەکەمە بۆڕاکێشانی ئەستێرە جیهانیەکانی تر بۆسعودیە.

+سعودیە لە ئایندەدا وەک چەکێکی کاریگەر ئەو ئەستێرانە بەکاردەهێنێت.

+سعودیەکان چاوەڕێ دەکەن ئەم کارە ببێتە هەنگاوێک بۆ میوانداریکردنی مۆندیال و سعودیە بکەوێتە سەر ڕیگەی جیهانی تۆپی پێ.

تائێرە هەواڵەکان تا ڕادەیەک ئاساین ،لێ ئەوەی ئاسایی نیە ئەم خاڵانەی خوارەوەن ،کە دڵنیام لەگیرفانی خۆی دەریهێناون.

+هاندەرانی دڵخۆشن بەچوونی ڕۆناڵدۆ بۆناو دڵی ئیسلام.

+سعودیە ئەو شوێنەیە کە ساڵانە ملیۆنان خەڵک بە ئاواتەوەن حەج و عەمرەی تێدا ئەنجام بدەن.

+ئیتر لەمەودوا رۆناڵدۆ کاتەکانی لەوێ بەسەردەبات،بۆیە زۆرێک پێیان وایە ئەمە سەرەتایەکە بۆ بەمسوڵمانبوونی ڕۆناڵدۆ.

+لەڕابردوودا ڕۆناڵدۆ لەزۆر کاری خێرخوازیدا بەشداری کردوە و ساڵانە پارەیەکی زۆر دەبەخشێت□ ه□زاران،هەرئەمەش وایکردوە هەودارێکی زۆری لەوڵاتە ئیسلامیەکاندا هەبێت.

+جگە لە پارە ڕۆناڵدۆ خوێنیش دەبەخشێت.

+دژی تاتۆیەو هیچ تاتۆیەک لەسەر جەستەی نیە.

- مسعود ئوزیل و کریم بنزیمە ئاماژەیان بەوەداوە ڕۆناڵدۆ زۆر ئاشقی ئەوەیە گوێ لەقورئانی پیرۆز بگرێت.

+بۆیە ئەم هۆکارانەو چەندینی تر وایان کردوە هاندەرانی هیوایان هەبێت بەوەی ڕۆناڵدۆ ببێتە مسوڵمان.

دوورکەوتنەوە لە ڕەوتی باسەکە ، پەیڕەونەکردنی پیشەیی، ئیزافەکردنی بڕگەی ناپێویست زیانی بە ڕاپۆرتەکەی ئەو بەڕێزە داوە.

لەو بەڕێزە دەپرسم تۆ هەواڵگری وەرزشیت یا ئیمامی مزگەوت؟ کەی کاری تۆیە باسی ئاین و گریمانەی بەمسوڵمان بوونی ڕۆناڵدۆ بکەیت؟ ئەوانە شتی شەخسین و کەس بۆی نیە قسەیان تێدابکات یا پرسیاریان لەبارەوە بکات. بە ڕێز لە پیشەکەت ناگریت؟ بە لە بابەت دەردەچیت ؟پاشان ئەم بەگە بێ ئەرزشانە چ سوودێکیان هەیە؟وەک [زۆرێک گووتیان،هەندێک دەڵێن، پێیان وایە ،هاندەرانی هیوایان هەبێت ، ئاماژەیان بەوەداوە] ئەم قسانە بە فێڵدەدەیت کە هیچ بنەمایەکی درووست و سەلمێنەریان نیە؟

دەپرسم ڕۆناڵدۆ چ پێویستی بە ئاین هەیە تا ببێتە مسوڵمان؟

ئەو بە پارە چووەتە سعودیە نەک بە گۆڕینی ئاین.

لەکن من خەڵک ئازادە چ ئاینێک هەڵدەبژێرێت یا ئاین دەگۆڕێت ،بەڵام شوێنی خۆیەتی بپرسم ، گەر پاش کۆتایی هاتنی گرێبەستێکەی گەڕایەوە بۆ پورتوگال و نەبوو بە مسوڵمان ، ئەدی چی بە خەڵک دەڵێیت؟

سەبارەت بەکاری خێرخوازیش بەچوونەکی زۆر هەڵەیە بەوەی ئەوکارەی کرد ئیتر بەرەو مسوڵمان بوون هەنگاو دەنێت.

کاری ئینسانی و هاوکاری هەزاران پەیوەندی بە ئاین و مەزهەب و نەتەوەو ڕەگەزەوە نیە، بەڵکو ئەوە پەیوەندی بە هەستی ئینسانی مرۆڤەکانەوە هەیە. هەندەی ئاگاداربم بە باوەڕەکان و وڵاتە ئەوروپیەکان بە تایبەت دامەزراوەو دەزگا خێرخوازەکانیان زیاتر لەوبوارەدا کاردەکەن،هاوکات بە وپێیەی لە بەرچاوەم وڵاتان و پارەدارە ئیسلام و عەرەبەکان کەمترین هاوکاری مرۆییان پێشکەش بە وڵاتە هەژارەکان کردوە، تەنها وڵاتانی کەنداو وەک دەسەڵات و سەرمایەداران کە ملیۆنەرو ملیاردێرەکانیان زۆرن گەر بەجددی هاوکاری هەژارانیان لە جیهانی ئیسلامیدا بکردایە ئێستا کەمترین ڕێژەی هەژار بوونی دەبوو.

سەیرە لام دەڕۆ دژی تاتۆیە،وەک ئەوەی لە ناو مسوڵماناندا کەس نەبێت تاتۆی کردبێت، بڕۆ سەیری وێنەکانی مەسعود ئۆزیل بکە دەبینیت جەستەی چەندین تاتۆی پێوەیە ،هەر وەها چەندین یاریزانی دیکەی مسوڵمان.

سەبارەت بە گوێگرتن لە قورئان، بەدەبە بەمەسعود و کەریم بڵێیت کە تامەزرۆی گوێگرتنە لەقورئان ؟ خۆ پێویستی بەڕاکێشانی هەستی ئەوان نیە تا مجامەلەیان بکات.کە ڕێگەی لێگرتوە کە گوێ لەقورئان بگرێت؟ هەرلەمە بایلەکەیەوە دەتوانیت بەئارەزووی خۆی ئەوکارە بکات، ئیدی چ پێویستە لای

کەسانی دیکە باسی بکات؟
قسەیەکی تری ئەم بەڕێزە زۆر سەرنجی ڕاکێشام کە ل□ بڕگەیەکدا
گووتی[سعودیە لە ئایندەدا ئەو ئەستێرانە {دیارە مەبەستی
ڕۆناڵدۆو کەسانی ترە، گەر بیانکڕن}،وەک چەکێکی کاریگەر
بەکار دەهێنێت.] خۆزگە ڕوونت بکردایەتەوە مەبەستت چ
چەکێکەو دژ بەکێ بەکاریان دەهێنن؟هیوادارم مەبەستت
ئەوەنەبێت بەو یاریزانانە ئیسرائیل تەفروتونا بکات و وەک
کڵاوەی ئەتۆمی بەکاریان بهێنێت هههه.هێندەی ئاگادارم
یانەکانی ڕیاڵ مەدریدو بەرشەلۆنە بەردەوام زۆرترین ژمارەی
یاریزانە جیهانیەکانیان لەخۆ گرتوە ،کەچی ئێستاشی
لەگەڵدا بێت سەرۆکی هیچ یانەیەکیان نەیانگووت ئەم یاریزانە
بەتوانایانە وەک چەک بەکار دەهێنین، بەڵکو تەنها ئامانجیان
کۆکردەوەی پارەیەو هیچی تر ،چونکە وەرزشیش جۆرێکە لە بزنس.
هەر بۆ ئەوەی بیسەلمێنم بۆت کە لە خەیاڵدانی خۆتدا شتت
درووست کردوە،ئەم بڕگەیە لە ما□پ□□□ی {ایلاف} دەخەمەڕوو کە
هەواڵێکە دەربارەی ژیانی ڕۆناڵدۆ لەسعودیە ،جامن بۆت
دەکەمە کوردی و لەکۆتایشدا لینکی هەواڵەکەت بۆدادەگرم،
کەدەڵێت{شەوی شەممە ڕۆناڵدۆ بەیاوەری هاوژین و منداڵەکانی
لە باژێری ڕیاز بۆ خوانخواردن چوونە ڕێستوڕانتی[میازو]ی
یابانی.لەو ئێوارەدا ڕۆناڵدۆ{سەلیبێی گەورەی لەملدابوو}.
لەوانەیە نەزانیت کە لەسعودیە جگە لە سومبڵی ئیسلام
،لەملکردن و نیشاندانی لۆگۆ و سومبڵی هەموو ئاینەکانی تر
قەدەغەن، ب□□□ام ڕێگریان لە ڕۆناڵدۆ نەگرت ئەوکارە
بکات.هیوادارم باش تێبگەیت بۆچی ڕۆناڵدۆ ئەو سەلیبەی لەمل
کرد.
ئەم بەڕێزە لەواڵەکەی خۆیدا لەفەیسبووک هەمان هەوا□□ی ب□
ڤ□ید□ ب□اوکردوەتەو□، ب□□□ام بە ما شێتێکی جیاواز کە بەم
جۆرەیە:[
‎ڕۆناڵدۆ دەبێتە موسڵمان ؟
‎نهێنیەکانی چونی ڕۆناڵدۆ بۆ یانەی نەسڕ ئاشکرا دەکەین.
ئەم بەڕێزە یەکەمجاری نیە کە قەناعەتی ئاینی خۆی ت□ک□□□ ب□
پیشەکەی دەکات ،کە پێدانی زانیاری وەرزشیە،لەدەمی مۆندیالی
قەتەریشدا هەمان شتی کرد.
وەک ئامۆژگاریەک بەو بەڕێزە دەڵێم کوورت وپوخت بابەتەکانت
پێشکەش بکە،مەچۆرە نێو وردەکاری زیادەوە ،باسی شتی شەخی
کەس مەکە،تەنها گرنگی بەلایەنە سەرەکیەکە بدە ئەویش کایەو
بوارو ژیانی وەرزشیەو هیچی تر.قەناعەتە ئاینیەکەت هەڵگرە

بەخێت،ئازادیت چۆن گوزاشتی لەدەکەیت ، بەیام تکایە تەکەی مەکە بە ئەرکەکەتەوە کە گەیاندنی هەواڵی وەرزشیە.

بەتەکنیککردنی زمان و داهێنان لە دەقی: (ساڵی سفر) ی سەباح ڕەنجدەردا.. د. ئازاد عەبدولواحید کەریم

داهێنانی زمانی شیعری بە دیارترین بابەتی ئەدەبی دادەنرێت، بەوەی کە پەیامەکە و دەرەنجامی هەڵچوونی ناخی دەقنووسە و داهێنانی لە دێتە ئاراوە، هەروەها لە کاتی چۆنێتیی بەرجەستەکردنی داهێنانی شیعرییەوە، دەکرێت شاعیر یەکسەر پەیامە نوێیەکەی بگەیەنێت، لەلایەکی ترەوە داهێنان وەکو بەرهەمێکی ڕۆشنبیری و نوێگەری دادەنرێت.

قسەکردن لەبارەی داهێنانی زمان و بە تەکنیککردنی دەق لەلای (سەباح ڕەنجدەر)، قسەکردنە لەسەر پەیوەستییە ئەدەبییەکان، وەکو دەنیاییکردنی دیوی بەرهەمێک لەگەڵ هاوشێوەکەی، یان دەکرێت پێگەیەک بە داهێنانی فۆرمێک لەو بابەتانە بێت کە نیشانەی بەرهەمێکی نوێیە، یان کاریگەریی دەقێَکە لەسەر خوێنەر.

کە داشبەزێتە ناو گەم
تریفە لە خوێنی مرۆڤدا دەخنکێت
بەناو گەرانییەکی دەخەشدا دێت
لاسکەگیایەک لە دووتوێی کتێبی
هەواڵە سەیر و سەمەرەکانی جیهان دادەنێت

داهێنانی شیعری لەلای شاعیر داهێنانێکی سەردەمییانەیە، کە ملکەچی یاسای ڕەخنەیی نوێ دەبێت، نوێگەری و ملکەچ بوونی بە ڕەهەندە تازەکان، مانای بڕوا بوونە بە ڕۆشنبیریی سەردەمییانە، کە لە کۆتا بەرهەمیدا شاعیرێکی ڕۆشنبیری دەستەبژێر هەڵکەوتووە، کە باز بەسەر شێوازی شیعری تەقلیدیدا دەدات.

لەو ڕوانگەیەوە، داهێنانی زمانی شیعری ئەم شاعیرە بووە بە هۆی شیاندن و ناساندنی ئەرکی ڕەخنە لەگەڵیدا بۆ ماوەیەکی درێژتر، ئەوەش کارایی ڕەخنە و داهێنانی زمانی شیعری ڕوون دەکاتەوە، کە هەردووکیان بەیەکەوە پەیوەستن، هەر یەکێکیان ئەوی تریان تەواو دەکات.

داهێنانی زمانی شیعری لە چوارچێوەی پێناسە ڕەخنەییەکاندا:

مانای داهێنان لەلای سەباح ڕەنجدەر بەتەنها پێشکەش کردنی دەقێکی نوێ و تازە نییە، بەڵکو (دەرچوونە لە یاسا ڕاگیراو و تەقلیدییەکان، بە ئامانجی خوڵقاندنی وێنەیەکی جوان، واتا بەرهەمێکی ناتەقلیدی کە پەیوەستە بە هەموو وێنەیەکی جوانەوە)، ئەوەش بە گرنگترین بنەماکانی داهێنانی شیعری دادەنرێت لە دەقەکانی ئەم شاعیرەدا، داهێنانی زمانی شیعری لەسەر بنچینەو بنەمایەکی یاسایی دیاریکراو نەهاتووەتە کایەوە، بەڵکو لەسەر بنەمای دەرەنجامی گۆڕانکاریی بەدەستهاتوودا دەبێت، کە بەسەر دەقە کۆنەکاندا دەکرێت، بەو مانایەی کە بە کردەیەکی ڕەخنەیی دروستتر لە پێشوودا تێدەپەڕێت، پاشان لەمیانەی کردەیەکی ڕەخنەیی نوێوە دەقە داهێنراوەکە هەڵدەسەنگێندرێت، بەو مانایەی کە ڕەخنەگر دەتوانێت جۆر و شێوازی داهێنانە شیعرییەکە دەستنیشان بکات.

کرداری داهێنانی زمانی شیعریی (سەباح ڕەنجدەر) زۆر ئاڵۆزە، ئەوەش پێویستی بە لێکۆڵینەوە هەیە لە هۆکارەکانی بنچینەیی وشیاری، یان ناوشیاریی شاعیر، ئەوەش دەکەوێتە چوارچێوەی لێکۆڵینەوەکانی زانستی دەروونناسی و فەلسەفە و ئێستێتیکاوە، دەقی داهێنراویش پێویستیی بە پەیوەندییەکی دیالێکتیکی هەیە بە ڕەخنەوە، لەو ڕوانگەیەوشەوە ڕەخنە دەق هەڵدەسەنگێنێت، لەو ڕوانگەیەوە شاعیر دەڵێت: (بەشێک لە بەشە کاریگەرییەکانی ئەدەب، ڕەخنەیە، ڕەخنەش لە کرۆکدا هۆیەکە بۆ گەیشتن بە ئاکامی بیری پێگەیشتووی دەق و خستنەڕووی پێکهاتە زیندووەکانی بەرزی شێواز). هەندێک لە ڕەخنەگران (دەقی نوێ – بەپێی ئەو پێوەرانەی کە ڕەخنە دیاری کردوون- بە سەنگی مەحەکی داهێنانی شیعریی ڕاستقینە و گرینگترین قۆناغەکانی دادەنێن، ئەو دەقەی کە ڕەخنە هەڵدەگرێت، جۆرە پەیوەندییەک لەگەڵ ڕەخنەدا دروست دەکات)، جگە لەوەی کە زۆرجار با بەتەکانی ڕەخنە هەمووی لە دەقێکدا کۆنابێتەوە، (چونکە شیعر نووسین پێویستیی بە بۆچوونی تازەو هەستی ئەدەبی و توانای گشتاندنی یاساکانی ڕەتکردنەوەی تەقلیدییەتی ستایلی نووسین هەیە).

لێکۆڵینەوە لە سازاندنی شیعر، واتا پەیوەندی بەستن بە سەرجەم

بەشەکانی و هەڵسەنگاندنی (بەرهەمی شیعری بابەتی□کی زاتییە کە بە
پلەی یەکەم میزاج ڕۆڵی تێدا دەبینێت، بەڵام شێوازی کۆتایی، لە
توانای بە بابەتی بوونی دەقەکەوەیە، بە مانایەکی کە، ئەرکی شاعیر
فەراهەم کردنی شێوازێکی نوێیە، بە میزاجێکی هونەریی تایبەت)، هەر
ئەوەشە کە وا دەکات شاعیر ملکەچ بێت بۆ پەیامەکەی، نەوەکو تەنها
بە فۆرمە تایبەتییەکەی خودی تەکنیکیی دەقنووسی خۆیەوە.
(سروشتی دەربڕینیش دەگۆڕێن، هەندێ جار واقیع و ژیان جێدەهێڵم و
دەچمە ناو خەون، هەندێ جاری دیکەش خەون جێدەهێڵم و دەچمە ناو
جوانییەکانی واقیع و ژیان، ئەم جێگۆڕکێکردنە بیرکردنەوەو گفتوگۆ
و بینین و دەروونم ئازاد دەکەن و دەچمە ناو کەشی نووسین) بە
بۆچوونی بوونگەراییەکان، داهێنانی زمانی شیعری بیرکردنەوەیە لە
گەڵاڵەکردنی ستراکچەرێکی تایبەت، لەبری ئەو هۆیەشە شاعیر لە
زماننا□س و نووسەرانی تر جیادەکرێتەوە، بەوەی شاعیر (لەمیانەی
بنیادنانەوەی زمانێکی تازەوە، هەست بە زاتێکی عاقڵانە و داهێنانی
شیعرییانە دەکات، چونکە لە ئاست قەناعەت پێکردنی بۆچوونی کەسانی
هزرمەنددا دەقەکەی ملکەچ دەکات). بێگومان ڕوونیی هەر کردارێک،
پەیوەندیی بە جۆری داهێنانی زمانی شیعری و سەرچاوەی پەیام و
شێوازی دروستبوونییەوە هەیە (ڕێنیە و□ل□لیک و ئۆستن وارین لەڕووی
داهێنانی زمانی شیعری و کرداری نووسینەوە، هەندێک لە
دەستەواژەکانی ئێستێتیکای وەکو خەیاڵ و شێوازگەریان داهێنا).
ئەو پرەنسیپانەی کە لە شیعرەکانی شاعیردا بابەتی داهێنانی
شیعریان لەخۆگرتووە، پابەندی کۆمەڵێک سیستمی پەیڕەو کراون،
ئەوەش وای کردووە کە ڕەخنەگر بەردەوام بێت لە گەڕان بەدوای
یەکەمین سەرچاوەی داهێنانی زمانی شیعری و دەرەنجامەکەی، لەگەڵ
ئەوەشدا، ڕەخنەی نوێ ڕاستو□خ□ پەیوەندیی بە داهێنانی شیعرییەوە
هەیە، کە هیچ بەهایەک بۆ تێڕوانینە تەقلیدییەکانی تر دانانێت،
بەوەش جۆرێک لە ڕەخنەی بنیادنەریی تایبەت سەرهەڵدەدات.

تێڕوانینێکی شیکاری بۆ داهێنانی زمان لە شیعری (ساڵی سفر):

بێگومان داهێنانی زمانی شیعری بە ئیلهام و لێهاتوویی لە دەقەکانی
(سەباح ڕەنجدەر)دا بە لێهاتوویی خۆیەوە بەستراوە (هەموو دەقێکیش
سەرەتا لە ناکاودا دروست دەبێت، ب□آ دەستێوەردانی عەقلڕ و ویستی
داهێنەر، بەرهەمی هونەریش لەمیانەی سەربەخۆیی بیرەوە دێت و
پەیامێکی تایبەتی بە خوێنەر دەبەخشێت) پاشان ئەو پەیامە لە
چوارچێوەی ئاگاییدا پۆڵین دەکرێت، لەسەر ئەو بۆچوونە، نیچە
بەنموونە دەڵێت: (ئیلهام لە کاتی گەشە و سەرخۆشی و بێئاگاییدا

دەبەخشرێتە کەسی داهێنەر، وەکو چۆن خەیاڵی هونەری لە کاتی سەربەخۆیی هەستەکاندا، یان لە ساتەکانی هەڵچووندا گەڵاڵە دەبن)، ڕەنجدەر دەڵێت:

(ئەگەر ڕۆژێک بە هەست، دەستی نیانی هەتاوی شوێن لەخەو بە ئاگام نەهێنێت، وادەزانم ئەو شەوە چالاکیی هەستی و خەونی تێدا نەبووە).

مۆم لە داگیرسانیدا بە ئازارە
لەگەڵ تاریکی بە ئارامە و هێرششی بۆ نابات
ڕوونا کی دەیکوژێت
لەسەر لێوی پەنجەرەیەک
ڕۆژێک تووشی بەڵا یەک دێت
ڕوونا کی شاری بێزراو دڵ لە تۆ هەڵدەگرم و بەرەو گوند دەبمەوە

ئەو بۆچوونەی زمانی شیعریی (سەباح ڕەنجدەر)، هەمان بیرە کە (برجسۆن) بۆی چووە (بەوەی کە کرۆکی داهێنانی زمانی شیعری لەمیانەی کاردانەوەکانەوە سەرهەڵدەدات، ئەوەی کۆتاش واتا گڕگرتنی ئاگری ویژدانە لەکاتی هەڵگیرسانی گڕی سووتێنەریی هزردا، بەشێوازێک کە لەگەلڕ بڵێسەکەیدا داهێنەر شتێک دەردب□□ت و وا گومان دەبات کە بۆی ناکرێت بە ئاسانی دەری ببڕێت، بەڵام هەموو شتێک لەلای کەسی داهێنەر ئاسانە و دەکرێت).

دەشێت ئەو هەست و خەونەی شاعیر (بەرپرس بن لە دەرکەوتنی هەندێک بیروبۆچوون لەناو کڕۆکی داهێنانە شیعرییەکە، هزرەکانیش لە خودی شاعیرەکەدا لەدایک دەبن، ئەو بیرەی کە سەرەتا بە ڕووداوێک ناودەبرێت، پاشان گەشەدەکات) ئەوەش هەمان ئەو بۆچوونەیە کە (برجسۆن) جەختی لەسەر دەکاتەوە، پاشان ئەو تێڕوانینە دەبێت بە بەشێک لە ڕابردوو، تەنانەت یەکێک لە ڕەخنەگرەکان گاڵتەی پێدەهات کە دەیگوت (ئیلیۆت، وای دەبینێت کە شاعیر بە هەڵچوونە کەسێتییەکانی و ڕووداو کە لە ژیانیدا هەڵیدەچنێت بووە بە شاعیر، ئەوانە نابنە هۆی داهێنانی زمانی شیعری، تەنانەت هەندێک جاریش دەکرێت هەڵچوونەکانی سادە، یان ساردوسڕ بن).

شاعیری بەرهەمهێنی کۆشیعری ساڵی سفر هەڵگری بیر و تێڕوانینێکی فرەڕەهەندە، کە هەوڵدەدات لەمیانەی کێبەرکێیەکی فیکری لەگەلڕ ماددەی نووسیندا لە گۆشەنیگای گەیاندنی پەیامێکەوە گوزارشتی لێ بکات (بەو شێوەیە د□س□□□اتی ئەدەبی بۆ دەقە داهێنراوەکە دەگەڕێتەوە، بۆیە شاعیر لەسەر بنەمای سەربەخۆیی بوون و داهێنانی شیعرێکی دروستکراو هەوڵی پاراستنی پەیامەکەی دەدات، ئەوەش کردنەوەی دەرگای مشتومڕێکی ڕەخنەیی داهێنەرانەیە).

مردوو لە گۆڕەکانیان هاتوونە دەرێ
لە نزیک کێلیان دانیشتوون

ڕۆژی لەدایکبوون و مردنیان یاد دەکەنەوە
دنیا چەرمی چەڵەکە بوو
پێیان نەگەیشتن سەریان شانە بکەن

داهێنانی زمانی شیعری لەلای (سەباح ڕەنجدەر)، بریتییە لە کردەی شیکاریی هەموو ڕەمزێکی کۆمەڵایەتی، (کە لەوەوە سیاسەت و سروشتی ڕەفتاری کۆمەڵایەتی سەرچاوە دەگرێت، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ڕەخنەگر ناتوانێت بەو ڕاستییە بگات، کە شاعیری داهێنەر لەکەی خەڵکانی تری جیا دەکاتەوە، چونکە شاعیر لە میانەی بەرهەمەکانییەوە لە لاشعوریی گشتیدا دەژی.
ئەو داهێنانە، (سیگمۆند فرۆید) ناوی لە ناوە میکانیزمی ورووژاندن کە، پاشتر (بەرهەمێکی باڵایی، زاخاوی مێشک و دڵە، یان بیانوو هێنانەوە بە سەرنجڕاکێشانی کەسی دووەمی پەیاموەرگر، بێت، جگە لەوەش ئەو میکانیزمەی دڵە بەرپرسە لە چارەسەرکردنی خەسڵەتەکانی وێنەیەکی قبووڵکراو، بەڵام باڵایی ئەو داهێنەرە دەگۆڕێنێتە ئاستی دەرخستنی بەهرەمەندی و تایبەتمەندێتیی ئێستێتیکی).

ڕەهەندەکانی داهێنانی زمانی شیعری:

ئەو ڕەهەندانەی باس لە داهێنانی زمانی شیعری و شیکاری دەکەن، بە ئەوە دەچن کە گوتاری دەق لە بەرژەوەندیی داهێنەرەکەیدایە، دەقیش لایەنی دەروونی و کۆمەڵایەتی و هونەری لە ڕووکاریی فۆرمێکدا کە دەکاتەوە، بەبێ لەبەرچاو گرتنی کاتەکەی، یان ئەو بەروارەی کە تێیدا بەرهەم هێنراوە، بەو مانایەی کە دەقی ئەدەبی بریتییە لە بابەتێکی کراوە کە لەسەر بنەمای زەوقی ناکەتا بەرهەم دێت، لە بەرئەوەی لەو جۆرە دەقانەدا بەردەوام گوتاری ئەدەبی خۆی نوێ دەکاتەوە، بەو وەسفەی کە سەرچاوەیەکە بەبێ ئەزموونی نوێ پەیامەکەی جێبەجآ نابێت، هەرکاتێکیش بوویەرێکی تری بەسەردا زاڵ بێت زەربەی کاتەکان فۆرمێکی نوێی پێدەبەخشێت.
گرنگیی داهێنانی ئەدەبی لەلای شاعیر لەوەدایە، کە دوو ڕەهەند لەخۆ دەگرێت:
ڕەهەندی یەکەم: لە کردەی بەرهەمهێنانی دەقدا، داهێنانەکەی ئەرکێکی ئێستێتیکی دەبینێ.
ڕەهەندی دووەم: لە هەڵبژاردنی دەقە داهێنراوەکانیدا، پشت بە مێتۆدێکی زانستی دەبەستێ
بەمەبەستی شیکردنەوەی زمانەکەی.
ڕۆشنبیریی (سەباح ڕەنجدەر)یش لە سەرووی ڕۆشنبیریی ئەم سەردەمەوەیە، کە شاعیر تێیدا دەژی (ئەو ڕۆشنبیرییەش بریتییە لەو

زانیاریـیانەی کە لە ئەقڵییەتی شاعیردا جێگیرە، تەواوکردنی هاوکێشەی ڕۆشنبیری و شاعیر بریتییە لە کاراکردنی ڕۆشنبیرییەکی دیاریکراو کە دەربڕی واقیعێکی هاوبەش لەناو کۆمەڵگای هەردوولادا، وەڵای گرنگیدان بە بەخششە کۆمەڵایەتییەکان لە چوارچێوەی دەقدا).

سەرچاوە و پەراوێز:

(1) دیوانی سەباح ڕەنجدەر، بەرگی دووەم، چاپی یەکەم، چاپخانەی تاران – تاران، 2018، ل 114.

(2) أحمد المديني، أسئلة الابداع في الادب العربي المعاصر، دار الطليعة، بيروت، ط (1)، 1985، ص32.

(3) عبدالمنعم مجاهد، نظرية الآدب ومناهج الدراسات الادبية، ج(1)، ط(1)، مكتبة الفلاح، (د.ت)، ص127.

(4) يوسف ميخائيل أسعد، سايكولوجيا ألابداع في الفن والادب و الموسيقى،دارالشؤون الثقافية العامة،بغداد،1988،ص21.

(5) حسين خمري، بنية الخطاب النقدي، ط(1)، بغداد، 1991، ص27.

(6) سەباح ڕەنجدەر، ئەزموون وەک ئاخاوتنێک لەناو ژیان، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر، ل 86.

(7) مصطفى سويف،ألاسس النفسية للابداع الفني في الشعر خاصة، دار المعارف،مصر،(د.ت)،ص 193- 194.

(8) جان ماري جويو،مسائل فلسفة الفن المعاصر،ت:سامي الدروبي،المؤسسة العربية للدراسات

والنشر،بيروت،1973،ص19.

(9) م.فرايتشتكو، ذات الكاتب الابداعية،ت: نوفل نيوف،عاطف ابوحمزة،منشورات وزارة الثقافة،دمشق،1988،ص 385.

(10) دیوانی سەباح ڕەنجدەر، بەرگی دووەم، چاپی یەکەم، چاپخانەی تاران – تاران، 2018، ل 76.

(11) سەباح ڕەنجدەر، ئەزموون وەک ئاخاوتنێک لەناو ژیان، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر، ل 18.

(12) دیوانی سەباح ڕەنجدەر، بەرگی دووەم، چاپی یەکەم، چاپخانەی تاران – تاران، 2018، ل 122.

(13) د.علي عبدالمعطي محمد، مشكلة ألابداع الفني – رؤية جديدة-،

دار الجامعات المصرية، (د.ط)، ص52.

(14) د.رمضان بطاويسى محمد، علم الجمال لدى مدرسة فرانكفورت 1931-1969، أدورنو انموذجا،المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر، ط(1)، بيروت، 1998، ص 114.

(15) د.رمضان بطاويسى محمد، علم الجمال لدى مدرسة فرانكفورت 1931-1969، أدورنو انموذجا،المؤسسة الجامعية للدراسات والنشر، ط(1)، بيروت، 1998، ص 114.

(16) ديوانى سەباح ڕەنجدەر، بەرگى دووەم، چاپى يەكەم، ل 119.

(17)د. خيري ابو منصور، النقد البنيوي الحديث، (نصوص، جماليات، معطيات)، ط(1)، دار الجبل، بيروت، 1985، ص109.

(18) جيروم ستولينتيزم،النقد الفني،ت: فؤاد زكريا، ص124.

(19) د.خيرى أبو منصور، النقد البنيوي الحديث، ص99-100.

(20) طراد الكبيسي، كتاب المنزلات- منزلة القراءة -، ج 3، دارالشؤون الثقافية العامة، بغداد، 1997، ص 84.

عەبە.. پشكۆ ناكام

......چەن ساڵێك لەمەو پێش بۆ چێژ وەرگتن لە گەرماى خۆر ، بە خاو و خێزانەوە وەكى برێى سەفەرێكى ئيسپانيا ناوچەى "ئيلمێريا" مان كرد ، لە نزيك ئوتێلەكە قەڵايەكى كۆن لەسەر گردێك بوو كە هەم كەنيسە و هەم مۆزەخانەيەكى مێژوويى بوو ، كە چووم تەماشام كرد بينيم مۆمياى كەسێكى لێيە كە ديارە پاشا و فەرمانڕەواكانى كۆنى ناوچەكە بوون ، ئەوەى سەرنجى ڕاكێشام مۆمياى كەسێكى مۆنى چاو قووڵ بوو كە ك□ل□سەرێكى بەدەستەوە بوو بە دەستەكەى تريشى شمشێرێك ، كە پرسيارم كرد ئەمە كێيە ؟ گەر چى نە ئيگكيزي□كەى بەندە و نە ئە خانمەى پرسيارەكەم لێژرد وابوو بێ زۆر لە خۆ كەردن لە يەكترى تێبگەين..! خانمەكە ووتى : ئەمە مۆميا پەيكەرى دوا جەللادى ئەم ناوچەيەيە و ناوێكى ووت كە لە بيرم نەماوە ، ووتم ئاخر چۆن مۆميا بۆ پياو كوژ ئەكرێ ! بە كەمێ پێكەنينەوە ووتى : "ئەمە مێژووى

ئێمەیە لەم ناوچەیە ، مێژوو هەم پیاوی چاک و هەم پیاوی خراپیشی ئ□گ□ر□تە خۆ ، گرنگ ئەوەیە ئەمڕۆ جەللادمان نەبێ…." دەمێکە ئەم ڕوونکردنەوەیە وای لێکردووم کە منیش دەرب□ارەی نووسینەوەی مێژووی خۆمان " بە چاک و خراپییەوە" لە چوارچێوەی ووتارێکا شتێ بنووسم..

….. ئێمە وەک کورد ، ئیتر چی ناو ئەنێ ی بنێ میللەت ، نەتەوە ، ک□م□گا …تا ئێستا مێژووی ڕابردووی خۆمان بەدەستی خۆمان وەک خۆی مەوزوعی و زانستیانە نەنووسیوەتەوە و وەک میللەتانی تر نەمان کردوە بە ئارشیف بۆ خۆمان و دۆست و نەناسەکانیش، هەرلایە و چۆن لە پەرژەوەنی خۆیایەتی و ئاگرە سوورە لە خۆم دوورە کەمێکی لێ باس ئەکا ، زۆر دوور ن□□ی□ن ئێمەی خەڵکی سلێمانی شانازی بە دامەرێنەری شارەکەمان “بابانەکان” وە ئەکەین ، بەڵام تەنها دروستکردنی سلێمانی هەموو مێژووی ئەوان نیە ، لە سەردەمی بابانیەکان کە باو و باوە گەوەری زۆربەمانن لە کوشت و کوشتار بێ بەش نەبوە ، ئامۆزا ئامۆزای خۆی ، برازا مامی خۆی کوشتوە ، ئەمە لایەنێکی مێژووی ئێمەیە و تەواوکەری لایەنە پۆزەتیڤەکانی ترە کە لە هەموویان دیارتر دروست کردنی شاری سلێمانیە کە دواتر بوو بە ئەستێرە لە ناوچەکەیا

…..دیارە ئەم سلێمانییەی ئێستا نا…

ڕوودای مێژوویی باک گراوندی خۆی هەیە ، ئەو باک گراوندەش ڕەگی خۆی هەیە کە بەستراوەتەوە بەو کەسانەی لەسەر سەکۆی ڕوودا□ک□ن ، بە کەسانی ناوخۆیی و خۆماڵییەوە ، باس نەکردنی غەدرە لە مێژوو پێش هەر شتێکی تر ، چواردە ساڵ خەباتی خوێناوی بە"ئاش بەتاڵ" کۆتایی هات ،ئاخۆ ئێستا کێ ئەوێرێ بڵێ : کەسی یەکەمی بزووتنەوەی ئەیلول ڕۆڵی یەکەمی لەو تراجیدیا یا هەیە ، باک گراوندەکان زۆرن بەڵام ئەوەی “گەڵاڵە” ڕەگە ناوخۆیەکەیتی ،وای لێهاتوە کە ئەم باسکردنە بخەیتە ڕوو یەکسەر ئەڵێن تۆ “جەلالی”ت ، وا ئەزانن بە جەلالی و کەمالی ناوبردنی کەسێک ئیتر ئەو مێژووە ئەگۆڕن و فڵچە سپییەکەیە… ناونانی ڕوودا□کی وا گەورە بە ئارەزووی کەس و لایەک هیچ ل□ ن□او□□ک□ک□ی ن□اگۆڕێ ، بڵێ: نسکۆ..ڕینگۆ..هەرەس..چەرەس..ئەم ئاو پیاکردنە هیچ لە قوراسیی و کاریگەری ڕوودا□ک□ خۆی وەک مێێژوو ناگۆڕێ کە لە فەرهەنگا پێ ی ئەوترێ" ئاش بەتاڵ" و لاپەڕەیەکی تەڵخی گریان بەخشی مێژووەکەمانە کە بەڕاستی ئ□ب□وایە وەک چۆن لە ئەوروپا مێژووی خۆیان چۆن بێ پەراوێز خستن یان چاوپۆشی کردن لە هیچ کەس و لایەک ئەنووسرێتەوە، ئەخوێنرێ ، ئێمەش بە هەمان شێوە مێژووی خۆمان بکرادیە بە ئەرشیف ..بەڵام قوڕ بەسەر ئەو تەلەبە و مامۆستایەی نیازی هەیە بێ لابردنی

فاریز□ و نوقت□ باسی م□ژووی خ□باتی میلل□ت□ک□ی خ□ی بکا..!..ا ن□ت□و□یی□ک□انی لای ئ□م□ ئ□وان□ی پ□ی□ان وای□ پیت□ی (ع) ع□ی□ن ل□ کوردیا نی□ و ئ□ب□ ب□(ئ) بنووسر□ ب□ی□ ق□لی ، ببورن ئ□لی کوردی ئ□□□"ئولولو ل□باتی عولولو" ، وا باس ئ□ک□ن ک□ ئ□گ□ر چوار ک□سی تریان ل□گ□□ا بوای□ و ه□ر ب□و ژمار□ی□ ن□بونای□ □□نگ□ د□و□□تی کوردیان دروست بکردای□ ، هاوبیر گیان ئ□و□ د□س□□اتان ن□ کوژرا □بوو ق□سابخان□ی□کی و□ک "کانی ماسی"تان
کردبوو ب□ قوتابخان□ی بیری ن□ت□و□یی و ئ□و□ن□ی خ□□کی ب□ دیفاع و نیشتمان پ□رو□رتان تیر□ر کرد ئ□و□ن□ باسی فیکری خ□تان ن□کرد و جا د□س□□اتی زی□اتر و فراوانترت□ان ه□ب□وای□ وا و□یلا ب□ح□ا□ی ئ□و□ی ن□یوتای□: ن□ حوشتر ح□یوان□ و ن□ خورماش میو□ی□..!! س□یر ل□وای□ ک□ ه□ر باسی ئ□□ م□ژوو□ی براد□ر□ ن□ت□و□یی□کان ئ□ک□ی ئ□□□ن : ئ□و□ دیعای□ی شیوع□کان□..ئاخر خ□ م□ژوو سابون و شامپ□ نی□ ب□ دیع□ای□ □□واجی ه□ب□.. ئ□اخ□ گ□ر هاوبیر□ک□ان بن□اغ□ی□کی فیک□ری م□نتقی و ج□ماو□ری پت□ویی□ان ه□بوای□ ن□ ئ□کرا ل□ □□کخراو□کی ل□ک□ا□ی ی□ک دوو گ□□□ک□ی س□ل□مانی ت□ب□پ□□ین□ای□ ؟ ئ□م□ م□□ژووی ئ□وان□ و ه□موو میلل□ت□ک پ□ویستی ب□ خ□□کانی ن□ت□و□یی ه□ی□ ب□□ام ب□و م□ژووی□ی ئ□وان□ی لای خ□مان ، ئ□و م□ژوو□ش س□رئ□نجامی کردار و □□گ□ ناوخ□یی□کانی ئ□وان□ ، م□ژووی ئ□وان ف□رش□ نی□ من چنیب□تم ، ئ□وان چنیویان□............

..... جار□کیان ف□رمانب□ر□کی ب□نزینخان□ ک□ن□ک□ی سل□مانی ب□د□ست پ□لیس□□ک□و□ ئ□ب□ ل□س□□ر دزی ئ□م□ری گرتن□ی ه□ب□و□ ، ل□ □□گ□ا براد□ر□کی ئ□یبین□ ئ□□□: ها ف□ان ئ□و□ خ□ر□ ئ□تب□ن ب□ س□را؟
ئ□ویش جوابی ئ□یات□و□ :غ□ر کوردای□تی… جا غ□ر کوردای□تی ه□رگیز □□ ل□ □وو داو□ م□ژووی□کان و□ک خ□یان ناگرن ، غ□ر کوردای□تی تا س□را ب□ ئ□کا ، ئیتر ل□و□"غ□ر دزی" د□س□ت پ□ ئ□کا ، شاردن□و□ و پ□رد□پ□ش کردن□ی م□□ژوو ه□ر لای ئ□وان□ی ترس□یان ل□ □□گ□ ن□گ□تیڤ□کانی خ□یان ل□ □وو داو□ م□ژوویی□کانا ه□ی□ ، □□□ی ئ□وان ل□ تراجیدیا و کار□سات□کانا لای خ□یان"غ□ر کوردای□تی"ی□ک□ی□ و لای خ□□ک و ل□ ناو د□□□کانی م□ژوو " غ□ر دزی" ی□ک□ی□............

ئیسلامیی□ک□انی کوردس□تان ب□ ه□ر چ□وار ب□ا□ و مل□ ق□ورت□ک□ی□و□ س□ل□فی، و□هاب، داعش ، قاعید□ ، ز□ر باس ل□و□ ئ□ک□ن ک□ کورد خ□ی خ□ ب□خش و ئار□زووم□ند و ب□ سنگی فراوان□و□ بو□ ب□ موس□مان !! ب□ک□ام ئ□و□ م□□ژوو□ پ□م□ان ئ□□□ چ□ن"ئ□ب□و عوب□ی□د□ی ج□□اح" ل□ ه□رش□ک□ی ب□□ ب□□ی□ان□ی سوپ□ای قو□□یش□ا ب□س□□ر ن□اوچ□ی ش□ار□زوور

بەدەستی خەڵکی بەرگریکەری هەڵەبجەی ئێستا کوژرا ،زۆریش جێ ی داخە ئێستا ئەو شوێنەی ئەوی لێ کوژرا پێ ی ئەووترێ عەبابیلە ،،!! یان ئەو کوشتارە زۆرەی سوپای قوڕەیش لە ناوچەی پشدەر کردوویەتی ، هەموو ئەوانەی لەو سوپایە کوژراون لە دۆڵێکا نێژراون ناویان ناوە “دۆڵی شەهیدان” ئەو کورد و خەڵکەی ناوچەکەش کە بەرگریان لە خۆیان کرد و نەیانویست بە زۆر ببن بە موسڵمان ، ئەوانە لە چەن چاڵێکا نێژران و سوپای قوڕەیش فەتوای بڵاو کردۆوە کە ئەو چاڵانە شەیتانی لەبوە و هەر چی لەوێوە ڕۆشت ئەبێ حەوت بەردی تێگرێ!! ئەمەیە کۆمیدیای دین و مێژوو کە وەک خۆی نەنووسرێتەوە ، جگە لەوەی بەهەزاران کوردی ئەوسەردەمە بەشداریان لە سوپای فارسا کرد کاتێ”کوروش ،” نەیویست بچێتە ژێر باری بەزۆر تەسلیم و ئیسلام بوونی و بەرگریەکی بێ وێنەی کرد ، خۆ ئەم مێژووە مونافیق و مولحیدەکان نەیانووسیوەتەوە ، بەڵکو ڕووداوی مێژوویین و بە ئارایشتی ئیسلامیەکان نە جوان ئەکرێ نە لەگەڵ ڕۆژگارا کاڵ ئەبێتەوە.. رووداوەکان کە مێژوو کرد بوون هیچ شەڕواڵ سێ ڕوبعیەک ناتوانێ پیتێکی بگۆڕێ ، بە دەت نیە ئەمە جیایە ، بەڵام هیچ ئەملا و لا و ڕا و ڕێویەک سوودی نیە، بڕوا بکەن..شەو هەر شەوێ چەن جلی سپی لە بەرکەی ، بشتۆوە ڕۆژ تاریک بکەی سەد جل و کەوای ڕەش لە بەر کەی دونیا ڕووناکە ، ئەوەش جیاوازیە لە نێوان ئەوانەی لە مێژوو تێئەگەن و ئەوانەی تێ ناگان ،، وەک جیاوازی شەو و ڕۆژ…

مێژوو قۆناغ و سەردەمی تەواوکەری یەکترین ، بەڵام تۆ کە ترست هەیە لەوەی کە دوێنێ

ڕووی یا چی و چ کارێ بوی ، بڕوات هەبێ باز بەسەر دووسەد لاپەڕەیا بێیت هەر پێت ئەووترێ و ئەزانرێ کەی یەکەم بازت یا....یان ئەوەتا کورد پێویستی بە ئارشیف و مێژوو نیە ، توڕەهاتن و خوا کەریمە ئیش هەر ئەڕوا، ئەمەش وەک بازەکەی عەبە شەکەنەیە :

نە لە تەنەکەکە یێتە خوارێ ، نە باز ئەیا عەبە…

وڵاتی باران.. ئیلهام مورادی

ڕەش ڕەش دایپۆشیوە

دارستان
سوور سوور خوێن ئەبارێ
هـــەنار
شین شین ئەچێتەوە
ئاسمان
بێزارە لە تاریکی خۆی
شەو
لەســـەر گۆڵکۆی شـــــەهید
یـــــــەڵدا قەپاتە لە وڵاتی
ئـــــاگر و شـــــۆڕش
زەرد زەرد زوخاو ئەڕێژی
دا یـــــــکی جەرگ بڕاو.

هەورامانی تەخت
ئیلهام مورادی

ئێوارانە ..٨ سەردار جاف

ئێوارانەیەک تەزیوی سەحەرێکی خنکاوم
بای شنەیەک بە چپەیەک خۆی دەپەخشێنی بە دڵە فیرقەتەکەی جێماوم
لە پێخەفی لوولبووندا ئاڵوگۆڕی هەقمە
ئەو هەقەی شەرم لە دووتابلۆی نیگا هەڵواسراوەکان دەکا
نازانم من لە هەق لوول بووم یا ئەو لە من لوول بووە
سڕکی جەستە دەبێتە ئافاتێک و بۆنی چاوە گریاوەکان دەکا
من لەو دیو خۆمەوە دێمەوە ونەشارەزای نیشتیمانێکم هێشتان گوزەرم بە هەردە دێمەکانی نەکردووە
من لەو دیو خۆمەوە دێمەوە و بێ ئاگا لە کپبوونی شەو و پەیم بە رایەڵەی تەزووی باریک نەبردووە
من لەو دیو خۆمەوە دێمەوە و نازانم شەمەندەفەرە چڕ و پڕەکە لە چەند وێستگە و شار و وڵات لەنگەری گرتووە
من لەو دیو خۆمەوە دێمەوە و هێشتان بلیتێکم بۆ سەر ڤیلا خنجیلانەکەی جینگڵاوە نە بڕیووە
پێکەنین و درێژە کێشانی قریوە، مینای ئالوودەیەکی جگەرەکێشانە و

تەرک بوونی مەحاڵە
شاییەکان سەرچۆپی کێشن و لەو ماڵەی بەرامبەریشمانەوە ئەڵقەی
پەنجەکانیان شکاوە و دەست لەملانەکان بەتاڵە
ئەمە سواری کەشتییەکەی نووح بووین و بە ئەگلەنجەوە سەوداییمانە،
لە تراویلکە هەڵاتووین و لە یەقینا ئاوادەبین
ئەم بەزمی نینۆک کرۆشینە کۆتایی نایە نا، خۆ خواردنەوەیەکە لە
کەڵوانەکەی دایکم دەچێ وەک شین لە ژینا ئاوا دەبین
من چەندە دەربەستی رۆژگارە پڕ مەنگەکانی ئاوابوونم
تۆیش هێندە لە خەمی خەری شەودای بێ رەوینەوەی ژانە سەری ساوا بوونم
ژنێ پڕ لە قوڕپە هەنسکی دەم نیوە شەو
جیدیکە مەمتەقینە بۆ لای تەوە شەوارەم و
بێ ئاگا وەرەوە تەنها تۆ خۆشەویسترین کەسمی کەسەکەم

ئەڵمانیا
٩ / ١ / ٢٠٢٣

درێنوس. دڵشاد تاقانە

مێژوو..
نەفرەت لە مێژوو
درێنوسەکە
هەردەم سەرکەوتوو دەینوسێتەوە
هەرچی کە جوانە
ئەوەی پێی باشە
بەقازانجی خۆی دەیگێڕێتەوە

ئاین..
بەزۆر و بەشەق
بەسەر سەپاوە
کەس بەخۆشی خۆی
بڕوای نەیناوە
هەرکوشت و بڕین

سزای جهنەم
خەڵک تۆقانە
ئێستاش هەرماوە

سیاسەت..
باز□ی پارە
هەمووی درۆیە
دەسەڵاتبازی
خلە و خەلۆیە
کڵاولەس□رانن□
فشەت پێدەکا
خۆی دەسخەڕۆیە

دڵشاد تاقانە